

การเมืองการปกครองภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือน

เมื่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรลงมติรับร่างรัฐธรรมนูญในวาระที่ 3 ในวันที่ 29 เมษายน 2489 แล้ว¹ นายกรัฐมนตรี (นายปรีดี พนมยงค์) จึงได้นำขึ้นทูลเกล้าฯถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2489² รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เรียกว่า "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2489" จึงมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 10 พฤษภาคม 2489 เป็นต้นมา³

โดยเนื้อหาสาระ (ยกเว้นบทเฉพาะกาล) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2489 จะเห็นว่า การจัดระเบียบอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศมีความ สอดคล้องกับหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่เน้นถึงรูปการปกครองที่อำนาจ อธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อ ประชาชน มากที่สุดฉบับแรกของประเทศไทย ซึ่งในเรื่องดังกล่าวอาจพิจารณาได้จาก หลักการและวิธีการสำคัญที่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 5 ประการคือ

1. เน้นหลักอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศหรืออำนาจอธิปไตยเป็นของ ปวงชนชาวไทย ซึ่งพระมหากษัตริย์ผู้ดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศจะเป็นผู้ใช้อำนาจนี้ผ่าน

¹สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 32/2489," 29 เมษายน 2489.

²"ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489", ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่มที่ 63 ตอนที่ 30 (10 พฤษภาคม 2489): หน้า 359.

³สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 29/2489," 22 เมษายน 2489.

ทางสถาบันต่างๆคือ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ⁴

2. รัฐถูกห้ามมิให้ล่วงล้ำสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทย เว้นแต่จะกระทำโดยอาศัยบทบัญญัติของกฎหมายเฉพาะ เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของชาติ ความสงบเรียบร้อย ประโยชน์สาธารณะ ศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนี้ยังรับรองเสรีภาพในการรวมกลุ่มทางการเมือง เช่นการจัดตั้งพรรคการเมือง ให้สิทธิในการร้องทุกข์ และห้ามจัดตั้งศาลพิเศษขึ้นใหม่เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่ง ⁵

3. ใช้หลักนิติธรรมเป็นแนวในการปกครอง กล่าวคือ ประชาชนชาวไทยทุกเพศ เสมอกันในทางกฎหมาย ซึ่งหมายความว่าคนไทยทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายฉบับเดียวกัน และมีสิทธิที่จะได้รับบริการทุกชนิดจากรัฐโดยเสมอภาค กฎหมายจะใช้บังคับแก่คนไทยทุกคนอย่างเสมอหน้ากัน จะออกกฎหมายให้มีผลย้อนหลังอันเป็นการลงโทษบุคคลไม่ได้ ⁶

4. จัดระเบียบอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย กล่าวคือ

4.1 กำหนดให้สถาบันหลักในการปกครองประเทศประกอบด้วย 3 สถาบัน คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ โดยให้ฝ่ายนิติบัญญัติประกอบด้วยสองสภา คือ พุฒสภา (สมาชิกได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยทางอ้อม) และสภาผู้แทน (สมาชิกได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรง) ⁷ นับว่าเป็นการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนมากยิ่งขึ้นซึ่งนับว่าสอดคล้องกับสิทธิอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน

⁴ ปรคตุมตรา 2. มาตรา 6. มาตรา 7. มาตรา 8. ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ในโกศล พลกุล, เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 28-29.

⁵ ปรคตุมตรา 13. มาตรา 14. มาตรา 15. มาตรา 82. เรื่องเดียวกัน, หน้า 29 และ 39.

⁶ ปรคตุมตรา 12. มาตรา 19. เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

⁷ ปรคตุมตรา 17. มาตรา 24. มาตรา 29. เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31.

4.2 ใช้หลักการตรวจสอบและถ่วงดุลแห่งอำนาจ (Check and Balance of Power) ในความสัมพันธ์ของสถาบันหลักคือ⁸

4.2.1 ก่อนเข้ารับบริหารประเทศคณะรัฐมนตรีต้องได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทน และสมาชิกสภาผู้แทนมีสิทธิเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี เป็นรายตัวหรือทั้งคณะได้

4.2.2 ฝ่ายบริหารมีสิทธิตราพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาผู้แทนได้

4.2.3 สำหรับฝ่ายตุลาการนั้น รัฐธรรมนูญรับรองความเป็นอิสระ โดยกำหนดให้ การแต่งตั้ง เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนเงินเดือน การย้ายการถอดถอน ผู้พิพากษา จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการตุลาการ ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

5. กำหนดให้ข้าราชการประจำเป็นกลางทางการเมือง กล่าวคือห้ามมิให้ข้าราชการประจำเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองในขณะเดียวกัน คือสมาชิกวุฒิสภา สภาผู้แทน และรัฐมนตรี จะเป็นข้าราชการประจำมิได้⁹

นอกจากหลักการและวิธีการสำคัญๆตามที่กล่าวมาแล้ว ยังสามารถพิจารณาได้จากสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน พุทธศักราช 2489 ซึ่งนับว่าเป็นบทบัญญัติที่มีเนื้อหาเพื่อพัฒนาระบบประชาธิปไตยให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ คือ¹⁰

⁸ ปรคตุมตรา 32. มาตรา 34. มาตรา 69. มาตรา 84. เรื่องเดียวกัน, หน้า 32. 37. 39.

⁹ ปรคตุมตรา 24. มาตรา 29. มาตรา 66. เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-37.

¹⁰ หุค แสงอุทัย, คำอธิบายรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2475-2495 (พระนคร: บำรุงสานส์, 2511), หน้า 301-304.

1. กำหนดให้คณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนมีสิทธิเสนอร่างกฎหมาย แต่สมาชิกพรรคสภา เสนอร่างกฎหมายได้¹¹
2. พรรคสภาที่มีอำนาจเพียง ฝ่ายร่างกฎหมายกล่าวคือ ถ้าสภาผู้แทนยื่นร่างเดิมของ คตค้ายคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ก็สามารถนำร่างกฎหมายเสนอนายกรัฐมนตรี เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าฯถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้ได้¹²
3. ร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องการเงิน สมาชิกสภาผู้แทนจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อนายกรัฐมนตรีรับรอง¹³
4. การออกพระราชกำหนดใดๆไป จะกระทำได้อาจเข้าเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้คือ "เฉพาะในเหตุฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนในอันที่จะรักษาความปลอดภัยสาธารณะหรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะและจะเรียกประชุมรัฐสภาให้ทันแห่งที่มีได้ หรือในกรณีเช่นว่านี้เกิดขึ้นเมื่อสภาผู้แทนถูกยุบ"¹⁴
5. ให้มีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ อันประกอบด้วยบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิที่รัฐสภาแต่งตั้ง สำหรับพิจารณาว่าบทกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญ อันจะใช้บังคับมิได้หรือไม่ ทั้งนี้โดยกำหนดให้ศาลซึ่งเห็นว่าการกฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ส่งความเห็นตามทางการไปให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้¹⁵

¹¹โปรตุเกส มาตรา 22. ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ใน โภคิน พลกุล, เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 30.

¹²โปรตุเกส มาตรา 20. มาตรา 52. เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-35.

¹³โปรตุเกส มาตรา 53. เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

¹⁴โปรตุเกส มาตรา 72. เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

¹⁵โปรตุเกส มาตรา 87. มาตรา 88. มาตรา 89. เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

อย่างไรก็ตามภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ลัทธิอำนาจธิปไตยเป็นของปวงชนก็มีได้ถูกนำมาปฏิบัติอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากบทกำหนดให้มีบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ในมาตรา 90 ซึ่งมีความว่า¹⁶

ในวาระเริ่มแรก พุทธสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งองค์การเลือกตั้งสมาชิกพุทธสภาเป็นผู้เลือกตั้งภายในกำหนดสิบห้าวัน นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญ

องค์การเลือกตั้งสมาชิกพุทธสภาประกอบด้วยผู้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งอยู่ในวันสุดท้ายก่อนใช้รัฐธรรมนูญ

จากบทบัญญัติในมาตรานี้ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลพลเรือนมิได้คิดที่จะสร้างมวลชนให้เป็นฐานรองรับอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง แต่เป็นการสร้างฐานสนับสนุนแต่เฉพาะในรัฐสภาเป็นสำคัญเท่านั้น เพราะจากข้อเท็จจริงแล้วองค์การเลือกตั้งสมาชิกพุทธสภาซึ่งได้แก่สภาผู้แทนราษฎรซึ่งอยู่ในวันสุดท้ายก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 สมาชิกจำนวนมากเป็นผู้ฝากไว้ในผู้นำพลเรือนกลุ่มหนึ่ง¹⁷ อย่างเปิดเผย ดังจะสังเกตได้จากสภาผู้แทนราษฎรชุดดังกล่าว เป็นกลไกที่สำคัญซึ่งผู้นำพลเรือนกลุ่มนี้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดอำนาจของฝ่ายตรงข้ามเสมอมา เช่น บทบาทในการโค่นล้มอำนาจของผู้นำทางทหาร คือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม และบทบาทในการเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2475 และยกร่างขึ้นใหม่เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้รัฐบาลพลเรือนใช้เป็นเครื่องมือในการจัดอิทธิพลอำนาจและบทบาทของผู้นำทางทหารโดยตรง ดังนั้นการกำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรชุดดังกล่าวเป็นองค์การเลือกตั้งสมาชิกพุทธสภาจึงเท่ากับเป็นการกลบเจตน์จำนงของปวงชน และเป็นการเปิดโอกาสให้มีการเล่นพรรคเล่นพวกกันอย่างเด่นชัดดังกับมีผู้กล่าวว่า "พุทธสภาก็คือสภาของนายปรีดี พนมยงค์" นอกจากนี้ยังเป็นเหตุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ซึ่งทำหน้าที่เป็น-

¹⁶ ปรค.มาตรา 90 (บทเฉพาะกาล) เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

¹⁷ กระทบ หองธรรมชาติ, วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2524), หน้า 24.

¹⁸ วิเทศกรรณีย์, ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตยไทยเล่ม 1, หน้า 374.

องค์การในการเลือกตั้งสมาชิกสภา) จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท-สอง และจะสิ้นสุดสมาชิกภาพอันเนื่องมาจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ ได้คัดเลือกตัวเองเข้าไปเป็นสมาชิกสภาด้วย¹⁹ จากผลของบทเฉพาะกาลจึงเห็นได้ว่า กระบวนการเมืองการปกครองไทยก็ยังดำเนินอยู่แต่ในระดับบนเท่านั้น อำนาจทางการเมืองยังคงอยู่ที่ชนชั้นผู้ปกครอง อันได้แก่ผู้นำพลเรือนชั้นนำ อำนาจหาได้เคลื่อนมาถึงประชาชนอย่างแท้จริงไม่ ดังนั้นประชาชนจึงมิได้มีบทบาทในฐานะเป็นฐานสนับสนุนทางการเมืองของรัฐบาลพลเรือน

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ลัทธิอำนาจธิปไตยเป็นของปวงชนจึงเป็นลัทธิที่ใช้เพื่ออ้างความชอบธรรมของอำนาจเท่านั้น เพราะในความเป็นจริงประชาชนไม่เคยได้รับ "อำนาจตัดสินใจสุดท้าย"²⁰ ในกระบวนการเมืองการปกครองแต่อย่างใด แต่อำนาจที่แท้จริงยังคงอยู่ที่ชนชั้นผู้ปกครอง ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวสดับันการเมืองการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 จึงไม่สามารถหนักความเชื่อถือและศรัทธาของผู้ภายใต้การปกครองไว้ได้ จึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวประชาชนจึงไม่มีความผูกพันหรือรู้สึกว่าเป็นสดับันทางการเมืองนั้นเป็นสดับันตัวแทนตามระบอบ "Representative Government" ความรู้สึกเช่นนี้นับว่าเป็นอันตรายอย่างมากต่อเสถียรภาพของรัฐบาล เพราะไม่มีอะไรจะเป็นอันตรายต่อประเทศชาติเท่ากับความไม่ยินดียินร้ายต่อความเป็นไปของประเทศของตน²¹ เกี่ยวกับเรื่องนี้ รองศาสตราจารย์ หงส์เพ็ญ ศฤงคารวิชัย นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายมหาชน ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า²² "ความเชื่อถือและศรัทธาเช่นนี้จะบังเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อกระบวนการเมืองดำเนินไปในลักษณะที่สอดคล้องกับลัทธิอำนาจธิปไตยที่ใช้อยู่ ในกรอบของระบอบประชาธิปไตย ลัทธิอำนาจธิปไตยที่ใช้อยู่คือ ลัทธิอำนาจธิปไตยของปวงชน. . ."

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 375.

²⁰ หงส์เพ็ญ ศฤงคารวิชัย, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย, หน้า 12

²¹ หงส์เพ็ญ ศฤงคารวิชัย, รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน (พระนคร: พรหมประสิทธิ์-การพิมพ์, 2519), หน้า 98.

²² หงส์เพ็ญ ศฤงคารวิชัย, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย, หน้า

ตามลัทธิอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน กระบวนการเมืองจะต้องดำเนินจากล่าง
 ไปสู่บน ในลักษณะที่ทำให้รัฐบาลเป็นรัฐบาลของประชาชน มิฉะนั้นอำนาจของผู้ปกครองจะเป็น
 อำนาจที่ไม่มีรากฐาน อำนาจจะไม่มีควมมั่นคงถาวรตามที่ควรจะเป็น เช่นว่านี้ คือไม่ได้รับความ
 เชื่อถือจากประชาชนว่าเป็นอำนาจที่ชอบธรรม ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการสร้างความชอบธรรมให้
 กับอำนาจควมวิธีการต่างๆในกรอบของระบอบประชาธิปไตย การให้ประชาชนมีสิทธิเลือกสมาชิก
 ของสภานั่นเป็นตัวแทนเจตจำนงของคมอย่างแท้จริง นับว่าเป็นวิธีแสดงออกซึ่งความ-
 ชอบธรรมแห่งอำนาจอย่างหนึ่ง และผลที่ตามมาคือประชาชนจะเกิดความรู้สึกผูกพัน ห่วงแทน
 และปกป้องในสภานการปกครอง การปฏิวัติรัฐประหารก็ยากที่จะเกิดขึ้น สำหรับการเมือง-
 การปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 จะเห็นได้ว่า
 การที่รัฐบาลพลเรือนมิได้คิดที่จะสร้างมวลชนให้เป็นฐานรองรับอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง
 จึงมีผลกระทบไปถึงเสถียรภาพของรัฐบาลพลเรือน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนับว่าเป็นสถานการณ์ที่
 เอื้ออำนวยต่อการปฏิวัติทางการเมืองเก่า คือผู้นำทางการเมืองที่จะหวนกลับเข้ามาบริหารทาง
 การเมืองอีกครั้งหนึ่ง

การขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลพลเรือนจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงแนวโน้มของการเมืองการปกครอง
 ไทยอย่างมากมาแต่อย่างใด การแสวงหาความร่วมมือทางการเมืองยังมีอยู่แต่ในแวดวง
 นักการเมือง ส่วนประชาชนจะเป็นผู้ต้อยต่อนอกเวทีการเมืองและถูกนักการเมืองเหยียดขี้หน้า
 กล่าวอ้างในบางโอกาสเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแรงเสริมสร้างความชอบธรรมทางการเมือง
 ให้กับตนเองและพวกพ้องมากกว่าจะเป็นความสำนึกอันจริงจังต่อหลักการ และโดยเหตุที่การ
 แสวงหาความร่วมมือทางการเมืองมีอยู่แต่ในกลุ่มนักการเมืองแต่เพียงกลุ่มเดียว ทำให้เสถียรภาพ
 ของรัฐบาลคงอยู่ที่แค่นี้โดยขาดอาศัยแรงสนับสนุนจากสมัครพรรคพวกเท่านั้น ในสภาพการณ์
 เช่นนี้อำนาจของรัฐบาลพลเรือนจึงหาความมั่นคงได้ยาก เพราะความสนับสนุนจากสมัครพรรค
 พวกขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวไม่ใช่หลักการ ซึ่งในทางการเมืองเป็นที่ทราบกันดีว่า
 ความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นผันแปรเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เพียงแต่ผลประโยชน์ขัดกันเท่านั้น ดังนั้น

การอาศัยพรรคพวกเป็นฐานสนับสนุนทางการเมืองจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกแยกได้ง่าย รัฐบาลพลเรือนภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ซึ่งได้แสวงหาความสนับสนุนแต่ในรัฐสภาเป็นหลักจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงสภาวะเช่นนี้ได้ อันเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง และสุดท้ายทำให้รัฐบาลพลเรือนที่จัดตั้งขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ต้องสิ้นสุดลงอย่างง่ายดาย ด้วยภารกิจการรัฐประหารของกลุ่มผู้นำทหาร สมมุติฐานในข้อนี้จะได้พิสูจน์ต่อไป

พื้นฐานของความขัดแย้งทางการเมืองอันนำไปสู่ความแตกแยกในระหว่างผู้นำพลเรือน

ความบาดหมางระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ และนายควง อภัยวงศ์ ปรากฏเป็นรูปธรรมขึ้นก็ต่อเมื่อฝ่ายพลเรือนเข้ากุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างเด็ดขาด ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าก่อนหน้านั้นนายปรีดี พนมยงค์ มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นศัตรูทางการเมืองคนสำคัญ ในขณะที่ตัวกันนายควง อภัยวงศ์ ก็เพิ่งจะมีบทบาทเด่นชัดหักเหิมนายปรีดี พนมยงค์ ต่อเมื่อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2487 ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งเนื่องจากแพะแค้นเสียงในสภายูเรนราชกร แต่ในระหว่างที่นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรก (1 สิงหาคม 2487-31 สิงหาคม 2488) เป็นระยะที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาภาวะของสงครามโลกครั้งที่ 2 และปัญหาเกี่ยวกับอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายปรีดี พนมยงค์ และนายควง อภัยวงศ์ จึงยังคงมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง นายปรีดี พนมยงค์ ได้หมดภาระที่จะต้องดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นในรูปขบวนการเสรีไทยอีกต่อไป จึงหันมาสู่เวทีการเมืองควววิธีการกำกับกับการบริหารประเทศอยู่เบื้องหลังรัฐบาลชุดต่างๆ²⁴ แต่เมื่อนายควง อภัยวงศ์ พยายามจะดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระตามความคิดเห็นของตนเอง จึงเกิดการแตกแยกกันขึ้น²⁵ กล่าวคือ ภายหลังจากที่ได้มีการประกาศพระราชโองการประกาศสันติภาพ โดยถือว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เมื่อวันที่ 25

²⁴ วัฒนา มโนทิโมกษ์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 192.

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

มกราคม 2485 เป็นโมฆะ รัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งได้ยึดถือนโยบายร่วมมือกับ
 ผู้แทนท่าส่งครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตรสืบต่อจากรัฐบาลชุด จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ได้ลาออกจาก
 การเป็นรัฐบาล²⁶ และในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้การ
 สนับสนุนแก่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาและหัวหน้า
 เสรีไทยนอกประเทศให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป²⁷ แต่นายควง อภัยวงศ์
 มีความเห็นแตกต่างจากนายปรีดี พนมยงค์ ในแง่ที่ว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่มี
 ประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองในประเทศไทยเพียงพอ²⁸ การที่นายปรีดี พนมยงค์
 มิได้คำนึงถึงอุปสรรคดังกล่าวนี้อาจเนื่องมาจากนายปรีดี พนมยงค์ มุ่งหมายที่จะดำเนินการ
 บริหารประเทศด้วยการอยู่เบื้องหลังรัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช โดยเป็นผู้ให้คำแนะนำ
 ปรีกษาเกี่ยวกับกิจการด้านต่างๆที่จะเห็นได้ว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการ
 แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดนี้จึงล้วนแต่เป็น
 พรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ เกือบทั้งสิ้น²⁹

ความขัดแย้งระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับนายควง อภัยวงศ์ ได้ปรากฏเป็น
 รูปธรรมมากขึ้นเมื่อรัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ยุบสภาในวันที่ 10 ตุลาคม
 2488³⁰ และจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ ภายหลังการเลือกตั้งภาระหน้าที่ของสภาก็คือ

²⁶สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ,
 ครั้งที่ 12/2488," 20 สิงหาคม 2488.

²⁷ในระหว่างที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อยู่ระหว่างการเดินทางกลับประเทศไทย
 นั้นนายทวี บุณยเกตุ ก็ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (31 สิงหาคม-16 กันยายน 2488)
 รักษาการอยู่นกระทั่ง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้รับการแต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรี

²⁸ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า 200.

²⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

³⁰"ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรพุทธศักราช 2488," ราชกิจจานุเบกษา
 แผนกกฎหมาย เล่มที่ 62 ตอนที่ 60 (15 ตุลาคม 2488): หน้า 601.

การพิจารณาบุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งปรากฏว่าบุคคลที่อยู่ในฐานะเหมาะสมในขณะนั้นมีอยู่หลายคน คนแรกคือ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่ได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองช่วยให้ประเทศชาติรอดพ้นอันตรายในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มาได้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่ต้องการให้นายปรีดี พนมยงค์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีความเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ จะสามารถแก้ปัญหาต่างๆภายในประเทศภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ดีกว่าผู้อื่น³¹ ประกอบกับชื่อเสียงของนายปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นที่รู้จักในผู้นานาประเทศเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามโดยส่วนตัวของนายปรีดี พนมยงค์ แล้วเมื่อหนังสือพิมพ์ได้สัมภาษณ์ว่าหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะยอมรับหรือไม่ นายปรีดี พนมยงค์ ตอบว่า "ไม่สามารถจะรับเป็นนายกได้ เพราะสุขภาพไม่สมบูรณ์ และไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ อยากจะพักผ่อนเขียนหนังสือเปิดโอกาสให้คนอื่น ๆ ลองแสดงความสามารถดูบ้าง"³² นอกจากนายปรีดี พนมยงค์ แล้วยังมีบุคคลอื่นที่มีความเหมาะสมกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกหลายคน เช่น ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบัน ซึ่งยังคงรักษาการอยู่ นายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุญยเกษตร และ นายดิเรก ชัยนาม

สำหรับความเห็นส่วนตัวของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาจากสภาฯนั้น ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช แสดงความเห็นที่ไม่ต้องการตำแหน่งทางการเมืองอีกต่อไป เท่าที่เคยรับตำแหน่งมาก็เพราะความจำเป็น ส่วนนายทวี บุญยเกษตร ได้ปฏิเสธทั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและตำแหน่งรัฐมนตรี³³ สำหรับนายควง อภัยวงศ์ นั้นได้แสดงเจตนาว่าถ้าได้รับเลือกจากสภาฯ ก็จะยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี³⁴

³¹ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า 244.

³²เรื่องเตี้ยกัน, หน้า 244-245.

³³ควง อภัยวงศ์, เรื่องราวของพันตรีควง อภัยวงศ์ (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย-สัมพันธ, 2511), หน้า 245.

³⁴นายควง อภัยวงศ์ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์นิกร ฉบับประจำวันที่ 28 มกราคม

สภาฯได้เปิดประชุมเป็นการภายในเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2489 เพื่อพิจารณาบุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งผลปรากฏว่าคะแนนเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนฯ ส่วนใหญ่ต้องการมอบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ แทน นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ปฏิเสธโดยอ้างว่าสุขภาพไม่ดี 35

อย่างไรก็ตาม นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ตระหนักดีว่า นายควง อภัยวงศ์ เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ได้รับความนิยมนอกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และอาจมีโอกาสเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 36 ทั้งนี้เพราะจากผลการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 4 37 มีนักการเมืองหน้าใหม่ที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเป็นจำนวนไม่น้อย และบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านี้ ก็ยังไม่ได้สึกฝักใฝ่ผู้นำพลเรือนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นพิเศษ จึงทำให้แสดงบทบาททางการเมืองอย่างอิสระ 38 นอกจากนั้นบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ยังมีความเห็นว่า นายควง อภัยวงศ์ ได้แสดงความเป็นนักประชาธิปไตยมากกว่าผู้ใดที่เคยเป็นสมาชิกในคณะผู้ก่อการ 39 ประกอบกับการสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนครของนายควง อภัยวงศ์ ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความนิยมสูงสุดจากประชาชน ดังนั้นจึงปรากฏว่าในการเปิดประชุมสภาเป็นการภายในเพื่อพิจารณาบุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนไม่น้อยได้ให้การสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ และต้องการให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

35 การที่ นายปรีดี พนมยงค์ ปฏิเสธไม่เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อาจเนื่องมาจากมีความมุ่งหมายที่จะดำเนินการบริหารประเทศด้วยการอยู่เบื้องหลังรัฐบาลชุดต่างๆ เหมือนดังเคยปฏิบัติมาแล้วในสมัยรัฐบาลชุด ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช โปรศุฑู ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า 201.

36 วิชา มโนพิโมกษ์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 193.

37 การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2489

38 ปลาทอง, พรรคการเมืองไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2508), หน้า 71.

39 เรื่องเดียวกัน.

ด้วยเหตุผลดังกล่าว นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้ปฏิเสธที่จะเข้ารับตำแหน่งมาตั้งแต่ต้น จึงพยายามสนับสนุนผู้อื่นให้ขึ้นมาถึงคณะเนติเสด็จจากนายควง อภัยวงศ์ ทั้งนี้โดยการสนับสนุนนายติเรก ชัยนาม ให้ขึ้นมาเป็นคู่แข่ง⁴⁰ เหตุที่นายปรีดี พนมยงค์ ต้องดำเนินการดังกล่าวอาจเป็นเพราะได้มีประสบการณ์มาแล้วว่าตนเองจะเป็นเคยเป็นผู้สนับสนุนให้นายควง อภัยวงศ์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2487 มาแล้วครั้งหนึ่ง⁴¹ แต่ผลที่ได้รับก็คือ นายควง อภัยวงศ์ ได้แสดงบทบาทที่เป็นตัวของตัวเองมากกว่าที่จะดำเนินนโยบายตามแนวทางของนายปรีดี พนมยงค์

เมื่อเปรียบเทียบคุณสมบัติทางการเมืองระหว่างนายควง อภัยวงศ์ กับนายติเรก ชัยนาม แล้วจะเห็นได้ว่า นายควง อภัยวงศ์ ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่ง ย่อมได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่งด้วยกัน ส่วนคณะเนติเสด็จในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองนั้น นายควง อภัยวงศ์ ก็เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสองมาแล้ว จึงนับได้ว่า นายควง อภัยวงศ์ เป็นผู้มีอาวุโสและมีพื้นฐานทางการเมืองมากกว่านายติเรก ชัยนาม ประกอบกับการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายควง อภัยวงศ์ ครั้งที่ผ่านมาก็ได้แสดงความสามารถในฐานะผู้นำรัฐบาลอย่างเด่นชัด จึงกล่าวได้ว่า นายควง อภัยวงศ์ มีโอกาสที่ดีกว่านายติเรก ชัยนาม ตรงที่ได้เคยมีบทบาทสำคัญทางการเมืองมากกว่า

ในเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ได้ปฏิเสธไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงให้ความสนใจนายควง อภัยวงศ์ มากยิ่งขึ้น ดังนั้นในการหาเสียงเพื่อเลือกผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ ได้รับเสียงสนับสนุนถึง 86 จาก 160 เสียง⁴² แม้ว่านายควง อภัยวงศ์ จะปฏิเสธที่จะเข้ารับตำแหน่งถึง

⁴⁰ พล.ร.ศ. ทหาร ข้าราชการ "คำไว้อาลัยในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ-พลเรือตรีหลวงสังวรณฤทธิกิจ" หน้า 126.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ฉบับประจำวันจันทร์ที่ 31 มกราคม 2489. (ผู้ที่ได้คะแนนรองลงไปคือนายติเรก ชัยนาม และม.ร.ว. เสริม ปราโมช).

สองครั้งก็ตาม แต่เมื่อถูกเสนอชื่อในครั้งที่ 3 จึงยอมรับโดยให้เหตุผลว่า⁴³ "เหตุที่ไม่ยอมรับครั้งแรกก็เพราะทราบว่าจะต้องผจญกับภาระอันหนักมาก แต่เมื่อสมาชิกส่วนใหญ่ในสภาขอให้รับก็ไม่อาจปฏิเสธได้" ด้วยเหตุนี้ นายควง อภัยวงศ์ จึงเข้าดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 31 มกราคม 2489⁴⁴

ในความเป็นจริงการที่นายควง อภัยวงศ์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งนั้น พวกเสรีไทยที่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ย่อมไม่สนับสนุน แต่ปรากฏว่าการเลือกตั้งครั้งนี้พวกอดีตเสรีไทยได้รับเลือกตั้ง เข้าน้อยกว่าที่ควร⁴⁵ จึงทำให้เสียงในสภา ระหว่างสมาชิกที่สนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ กับสมาชิกอิสระและเสียงสมาชิกฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ใกล้เคียงกัน แต่เนื่องจากความนิยมในทางส่วนตัวของนายควง อภัยวงศ์ มีมากกว่าบุคคลอื่น ประกอบกับนายปรีดี พนมยงค์ ได้ปฏิเสธที่จะเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาตั้งแต่ต้น ในวงการเมืองในขณะนั้นจึงไม่มีบุคคลอื่นใดที่มีความเหมาะสมและได้รับความนิยมนอกจากนายควง อภัยวงศ์ ดังนั้นนายดิเรก ชัยนาม ผู้ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ให้การสนับสนุนจึงไม่อาจแข่งขันกับนายควง อภัยวงศ์ ได้

ด้วยเหตุที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้สนับสนุนนายดิเรก ชัยนาม ให้เป็นคู่แข่งกับนายควง อภัยวงศ์ ให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ย่อมแสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับนายควง อภัยวงศ์ ได้ดำเนินมาจนถึงขั้นแตกหักกันแล้ว เกี่ยวกับเรื่องการแตกแยกกันนี้ พลเอกเนตร ชมะโชติ ได้กล่าวไว้ว่า

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁴ "ประกาศแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี", ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่มที่ 63 ตอนที่ 9 (8 กุมภาพันธ์ 2489): หน้า 75.

⁴⁵ สิริรัตน์ เรืองวงษ์อาร, "บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2491" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2521), หน้า 216.

นายควง อักซวงต์ นั้นเคยมีความสัมพันธ์ในทางส่วนตัวกับนายปรีดี พนมยงค์ อย่างสนิทสนมและแน่นแฟ้นตั้งแต่สมัยที่เป็นนัก เรือนค้ายกกันที่ประเทศฝรั่งเศส และต่อมา ก็ได้ร่วมมือกันในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ประการสำคัญที่สุดก็คือนายควง ได้เป็นนายกรัฐมนตรียุคแรกในตอนปลายสมัยสงครามนั้น ก็เนื่องมาจากได้รับการสนับสนุนจากนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งในสมัยนั้นยังคงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แม้ว่านายควง อักซวงต์ จะมีได้มีชื่อเป็นหัวหน้าเสรีไทยหรือเป็นผู้ใกล้ชิดกับนายปรีดี พนมยงค์ เช่นคนอื่นๆก็ตาม แต่นายควง อักซวงต์ ก็เป็นบุคคลสำคัญอีกบุคคลหนึ่งที่ได้อำนาจของเสรีไทยเข้าไปโคจรบนเรือน และมีผลต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก ครั้นแล้วนายควง อักซวงต์ ก็มีอันต้องแตกแยกกับนายปรีดี พนมยงค์ เช่นเดียวกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เพราะต้องตกอยู่ในฐานะอย่างเดียวกัน นอกจากนั้นพื้นฐานดั้งเดิมและอุดมคติในทางการเมืองของนายควง อักซวงต์ ก็แตกต่างจากนายปรีดี พนมยงค์ นายควง อักซวงต์ เป็นลูกเจ้าพระยา แต่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นลูกคนธรรมดาสามัญ นายควง อักซวงต์ นิยมชมชอบและประกาศอยู่เสมอว่าเป็นเสรีนิยม ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ เหมือนจะหันไปทางสังคมนิยม ความแตกต่างที่สำคัญที่สุดระหว่างบุคคลทั้งสองนี้ได้เกิดขึ้นเมื่อ นายปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงออกอย่างเปิดเผยว่าสนับสนุนบุคคลอื่นเป็นคู่แข่งชั้กับนายควง อักซวงต์ เพื่อเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมัยหนึ่งหลังสงคราม ทั้งที่นายควง อักซวงต์ เคยได้รับการสนับสนุนจากนายปรีดี พนมยงค์ ตลอดมา การกินแหนงแคลงใจซึ่งเคยมีอยู่ก็ทวีขึ้นจนต่างฝ่ายต่างแยกไปตั้งพรรคการเมืองของตนเองเพื่อต่อสู้กันในทางการเมือง. . . 46

เมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว นายควง อักซวงต์ จึงได้ดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศ ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่แสดงถึงวัฏจักรของความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงดังกล่าวระหว่งกลุ่มผู้นำพลเรือนด้วยกันเอง เพราะปรากฏว่าคณะรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลชุดนายควง อักซวงต์ ไม่มีพรรคพวกฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ แม้แต่คนเดียว ⁴⁶ ซึ่งเท่ากับเป็นการแสดงว่านายควง อักซวงต์ ได้ดำเนินนโยบายอย่าง เป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง มิได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ดังที่เป็นข่าวลือแต่ประการใด เรื่องดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจให้กับ

⁴⁶ เนตร เชมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยธี, หน้า 749-750.

⁴⁷ สิริรัตน์ เรื่องวงษ์อาร, บทบาททางการเมืองของนายควง อักซวงต์ ตั้งแต่

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างมาก⁴⁸ ดังนั้นการต่อสู้เพื่อขจัดบทบาทและอำนาจทางการเมืองของแต่ละฝ่ายจึงปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองของผู้นำพลเรือนสองฝ่ายนี้ ส่วนใหญ่แล้วเป็นการต่อสู้โดยวิถีทางรัฐสภาเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะทั้งสองฝ่ายไม่มีกำลังอาวุธเป็นเครื่องสนับสนุนเหมือนดังเช่นการต่อสู้กับผู้นำทหารในช่วงที่ผ่านมา

การต่อสู้ในสภานั้นจะเห็นได้ว่าจำเป็นต้องอาศัยสมัครพรรคพวกที่เป็นสมาชิกสภาเป็นกำลังสนับสนุน ทั้งจากผู้ที่มิได้แนบเนียนในแนวเดียวกันหรือจากการสนับสนุนกันเป็นส่วนตัว ในระยะแรกที่มีได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นพรรคการเมืองการลงมติในสภามักจะเป็นการยึดถือตัวบุคคลที่ตนให้การสนับสนุนเป็นสำคัญ⁴⁹ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนับว่าอำนาจประโยชน์ให้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ทางการเมืองมามาก ทั้งในฐานะอดีตรัฐมนตรี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และรัฐบุรุษอาวุโส ดังนั้นจึงได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาส่วนใหญ่ นอกจากนี้แล้วนายปรีดี พนมยงค์ ยังได้รับความนิชมจากผู้ที่เคยเป็นลูกศิษย์วิชากฎหมายมาก่อนด้วย การที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นที่นิชมยกย่องในหมู่สมาชิกสภาจึงเป็นโอกาสให้สร้างฐานอำนาจทางการเมืองในสภาตลอดมา นับตั้งแต่การบั่นทอนอิทธิพลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ด้วยการสนับสนุนให้มีการเปิดเผยกรณีที่ดินพระคลังข้างที่ หรือการรวบรวมสมัครพรรคพวกเลือกนายทวี บุณยเกตุ เป็นประธานสภาเพื่อสะดวกในการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นต่อต้านรัฐบาลชุดจอมพล ป.พิบูลสงคราม และการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีในสมัยต่างๆอันได้แก่นายควง อภัยวงศ์ (1 สิงหาคม 2487-31 สิงหาคม 2488) นายทวี บุณยเกตุ (31 สิงหาคม-16 กันยายน 2488) และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช (17 กันยายน 2488-31 มกราคม 2489) โดยที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังรัฐบาลชุดต่างๆเหล่านี้⁵⁰ ดังนั้นเมื่อ

⁴⁸ควง อภัยวงศ์, เรื่องราวของพันตรีควง อภัยวงศ์, หน้า 50.

⁴⁹วิภา มโนพิโมกษ์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 194.

⁵⁰เรื่องเดียวกัน.

นายปรีดี พนมยงค์ พลเอกนายควง อภัยวงศ์ ในกรณีที่นายคิเรก ชัยนาม ผู้ซึ่งตนให้การสนับสนุนมิได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่นายควง อภัยวงศ์ กลับได้รับตำแหน่งแทน นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้หาทางขจัดนายควง อภัยวงศ์ ออกจากตำแหน่งทางการเมือง 51 ทั้งนี้โดยอาศัยฐานสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสภาต่อไป

เนื่องจากการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายควง อภัยวงศ์ ในครั้งนี้ ยังความไม่พอใจแก่นายปรีดี พนมยงค์ และสมัครพรรคพวกเป็นอย่างมาก 52 จึงเป็นเหตุให้ก่อนหน้าจะถึงวาระที่นายควง อภัยวงศ์ นำคณะรัฐมนตรี เข้าแถลงนโยบายเพื่อขอความไว้วางใจจากสภาฯ กลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามคือกลุ่มสหชีพซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังอย่างลับๆ ได้พยายามแสดงการคัดค้านรัฐบาลใหม่ โดยการกระจจาว่าในวันที คณะรัฐบาลชุดใหม่แถลงนโยบายต่อที่ประชุมสภาฯ ฝ่ายค้านจะโจมตีรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลโดยอ้างว่าประชาชนไม่พอใจ 53 เมื่อมีข่าวเช่นนั้นนายควง อภัยวงศ์ จึงเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการภายในเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2489 เพื่อปรึกษาเกี่ยวกับวิธีการอภิปรายเพื่อขอความไว้วางใจจากสภาฯ นอกจากนี้แล้วยังได้แถลงตอบโต้ว่าหากที่ประชุมสภาฯ ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีผู้หนึ่งผู้ใดในคณะรัฐบาล รัฐบาลจะยื่นใบลาออกทั้งคณะทันที ควบคู่ถือว่าเป็นการคุ้มครองเกียรติของคณะและรัฐบาล ทั้งนี้เพราะมั่นใจว่าการจัดตั้งรัฐบาลชุดนี้ประกอบด้วยบุคคลที่ประชาชนส่วนใหญ่มีความเชื่อถือ 54

นายควง อภัยวงศ์ ให้นำคณะรัฐมนตรี เข้าแถลงนโยบายต่อสภาฯ เพื่อขอความไว้วางใจในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2489 55 ซึ่งในการแถลงนโยบายปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

51 เรื่องเดียวกัน, หน้า 195.

52 ควง อภัยวงศ์, เรื่องราวของพันตรีควง อภัยวงศ์, หน้า 79.

53 เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

54 นายควง อภัยวงศ์ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์นิกร ฉบับประจำวันที 6 กุมภาพันธ์ 2489.

55 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี, หน้า 499-500.

ซึ่งให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์⁵⁶ ได้ชักถามนโยบายของรัฐบาลอย่างหนัก จนต้องใช้เวลาอภิปรายถึงสองวัน แต่ด้วยเหตุที่นายควง อภัยวงศ์ ยังได้รับความนิยมนอกจากสมาชิกสภาประกอบด้วยนายปรีดี พนมยงค์ ยังมีได้มีการเตรียมการอย่างพร้อมเพียง⁵⁷ รัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ จึงได้รับการลงมติให้ความไว้วางใจด้วยคะแนนเสียง 86 ต่อ 166 เสียง⁵⁸

อย่างไรก็ตามอาจพิจารณาสถานการณ์ในขณะนี้ได้ว่า จากการที่รัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ ได้รับความไว้วางใจจากสภาเกินครึ่งเพียงเล็กน้อยให้นายควง อภัยวงศ์ ตระหนักดีว่า รัฐบาลคงจะมีอายุในการบริหารประเทศได้ไม่นานนัก เพราะฝ่ายค้านในสภาส่วนมากเป็นพรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ และหากว่าฝ่ายค้านสามารถหาพรรคพวกในสภาเพิ่มขึ้นจากเดิมได้เพียงเล็กน้อย เสียงสนับสนุนของรัฐบาลก็ย่อมจะได้รับความกระทบกระเทือน และฝ่ายค้านก็ย่อมจะใช้วิธีการทางรัฐสภาโค่นล้มรัฐบาลได้โดยง่าย⁵⁹ ซึ่งก็เป็นไปตามที่คาดหมายไว้ เพราะภายหลังจากรัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ เข้าบริหารประเทศได้เพียง 6 วัน สมาชิกสภาฝ่ายสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เริ่มดำเนินการก่อปัญหาอันเป็นภัยต่อเสถียรภาพของรัฐบาล กล่าวคือนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ สมาชิกสภาจังหวัดอุบลราชธานี ได้มีหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี เสนอให้รัฐบาลทำการควบคุมราคา เครื่องอุปโภคบริโภคและค่าใช้จ่ายของประชาชน⁶⁰ เมื่อรัฐบาลได้รับหนังสืออันเป็นข้อเสนอของนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ แล้วก็ได้ส่งให้คณะกรรมการพิจารณาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาติพิจารณา ในขั้นต้นคณะกรรมการได้พิจารณารายละเอียดแล้วเห็นว่า การควบคุมราคา เครื่องอุปโภคบริโภคและค่าใช้จ่ายของประชาชนดังกล่าวเป็นวิธีการที่ไม่ได้ผลเพราะเป็นสิ่งเหลือวิสัยที่จะแก้ปัญหาค่า

⁵⁶ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 8 กุมภาพันธ์ 2489.

⁵⁷ วิชา มโนทิโมกข์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 223.

⁵⁸ "มติไว้วางใจรัฐบาล", ราชกิจจานุเบกษา แฉกฤษฎีกา เล่มที่ 63 ตอนที่ 9 (8 กุมภาพันธ์ 2489): หน้า 161.

⁵⁹ ควง อภัยวงศ์, เรื่องราวของพันตรีควง อภัยวงศ์, หน้า 80-82.

⁶⁰ สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "มติคณะรัฐมนตรีเล่มที่ 31/190 เรื่อง พระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะฉุกเฉิน," 14 มีนาคม 2489.

ครองชีพของประชาชนด้วยวิธีควบคุมราคา และยังเป็นภาระที่ซ้อนกับพระราชบัญญัติอีกหลายฉบับที่ประกาศใช้ไปแล้ว⁶¹ เช่น พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและอื่นๆในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2488 พระราชบัญญัติการป้องกันการค้ำกำไรเกินควร พุทธศักราช 2480 และพุทธศักราช 2483 (ฉบับที่ 2) เป็นต้น ดังนั้นคณะกรรมการจึงเสนอรัฐบาลว่าข้อเสนอของนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่ประการใด ซึ่งรัฐบาลก็มีความเห็นพ้องต้องกันกับคณะกรรมการ คือ จะไม่ดำเนินการในเรื่องนี้⁶²

แม้ว่ารัฐบาลจะได้ปฏิเสธในขั้นต้นที่จะดำเนินการ ตามข้อเสนอของนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ไปแล้วก็ตาม แต่นายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ก็ได้เสนอเรื่องการควบคุมราคาสินค้านี้เป็นร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2489 เข้าสู่สภาในวันที่ 14 มีนาคม 2489⁶³ ทั้งนี้โดยให้เหตุผลว่าค่าใช้จ่ายในการครองชีพของประชาชนในขณะนี้มีภาวะเดือดร้อนมากขึ้น นับเป็นภาระหนักแก่คนยากจน และผู้มีรายได้น้อย เช่น ช่างนา กรรมกร แม่กระหัง ช่างการ เพราะผู้ขายพยายามเรียกร้อยราคา ความใจชอบ อันเป็นการแสวงหากำไรอย่างไม่เห็นใจในความเดือดร้อนของประชาชน⁶⁴ ซึ่งนายควง อภัยวงศ์ ก็ได้พยายามชี้แจงว่า รัฐบาลชุดที่แล้วๆมาก็เคยออกกฎหมายควบคุมราคาสินค้าและได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมขึ้นหลายชุด แต่ก็ไม่สามารถทำงานได้ผลเพราะสินค้าที่กฎหมายควบคุม สินค้านั้นจะขาดตลาดทันที และหากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับที่เสนอเข้ามานี้อีก เกรงจะเป็นการเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไปมากยิ่งขึ้น⁶⁵

⁶¹สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี เล่มที่ 190 เรื่องข้อเสนอของนายทองเปลว ชลภูมิ ถึงนายกรัฐมนตรื," 13 กุมภาพันธ์ 2489.

⁶²เรื่องเดียวกัน.

⁶³สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 14/2489," 14 มีนาคม 2489.

⁶⁴สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 13/2489," 14 มีนาคม 2489.

⁶⁵สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 15/2489," 18 มีนาคม 2489.

ในการเสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนนี้ต้องใช้เวลาในการพิจารณาต่อเนื่องกันถึงสองคราวประชุม ผลปรากฏว่าที่ประชุมลงมติลับตัวคะแนน 65 ต่อ 63 เสียง รับหลักการในวาระที่หนึ่ง⁶⁶ เมื่อปรากฏผลออกมาเช่นนั้น นายควง อภัยวงศ์ จึงกล่าวแก่ที่ประชุมว่า "เมื่อสมาชิกจะทำ ทางรัฐบาลเห็นว่าทำไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องขอลาออก"⁶⁷ และในเย็นของวันที่ 18 มีนาคม 2489 อันเป็นวันที่สภาลงมติรับหลักการนั่นเอง นายควง อภัยวงศ์ ก็ไปนำคณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง

ข้อสันนิษฐานที่ว่า การเสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน เป็นแผนการของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ที่ต้องการโค่นล้มรัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์⁶⁸ อาจพิจารณาได้จาก พระราชบัญญัติฉบับนี้ นายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ได้เคยเสนอต่อรัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ เมื่อครั้งเข้าดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีครั้งแรกมาแล้ว⁶⁹ ในขณะที่ นายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ เป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลด้วย ซึ่งคณะรัฐมนตรีในสมัยดังกล่าว ได้มีความเห็นว่า พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนแต่อย่างใด แต่กลับจะสร้างความยุ่งยากให้แก่ประชาชนมากกว่า ซึ่งก็ปรากฏว่านายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ยินยอมถอนร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ และอีกประการหนึ่งอาจพิจารณาได้จากการประชุมของสภาเกี่ยวกับการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวในวาระที่ 2 ภายหลังจากเปลี่ยนรัฐบาลแล้ว (นายปรีดี พนมยงค์ เข้าจัดตั้งรัฐบาลต่อจากนายควง อภัยวงศ์) เพราะปรากฏว่าที่ประชุมสภา

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁸ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 20 มีนาคม 2489.

⁶⁹ สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีที่ 190/31 หนังสือที่ น. 368/2488 เรื่องร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน," 26 เมษายน 2488.

ได้ลงมติให้ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ตกไป ถึงแม้ว่าสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติรับหลักการในวาระที่ 1 มาแล้วก็ตาม 70

70 เมื่อรัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ ได้ลาออกและนายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้าจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่แล้ว พระยามานวราชเสวี ประธานสภาฯ ได้เสนอต่อที่ประชุมว่า โดยที่ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2489 ซึ่งสภาฯ ได้ลงมติรับหลักการไว้แล้ว แต่ยังไม่ทันที่จะได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณา รัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ ก็ลาออกจากตำแหน่งเสียก่อน จึงขอให้ที่ประชุมพิจารณาในวาระที่ 2 ต่อไป ซึ่งที่ประชุมสภาฯ ก็ได้ลงมติเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2489 ให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นมีจำนวน 11 นาย ให้รับร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวไปพิจารณา เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาเรียบร้อยแล้วจึงได้นำเสนอต่อที่ประชุมสภาฯ เพื่อพิจารณาในวาระที่ 2 (2 พฤษภาคม 2489) ผลปรากฏว่าที่ประชุมสภาฯ กลับมีมติให้ยกเรื่องอื่นขึ้นพิจารณาปรึกษาแทน อันเป็นเหตุให้ร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวต้อง ตกไป ตามระเบียบข้อบังคับการประชุมและปรึกษาของสภาฯ พุทธศักราช 2477 ข้อ 23 (ก) ซึ่งมีความว่า "ผู้ใดขอให้ที่ประชุมยกเรื่องอื่นขึ้นปรึกษาก่อนที่ประชุมตกลงตามนี้ให้ใช้ ผู้ใดเดิมเป็นอันระงับไป" เป็นที่น่าสังเกตว่าสมาชิกสภาฯ กลุ่มหนึ่งซึ่งสนับสนุนให้ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ออกใช้ เป็นกฎหมายอย่างแข็งขันในสมัยรัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ จนรัฐบาลต้องแพ้เสียงในที่ประชุมสภาฯ และลาออกไปในที่สุด แต่เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เข้าจัดตั้งรัฐบาลใหม่ น่าจะเป็นโอกาสอันดีที่พระราชบัญญัติฉบับนี้จะผ่านสภาฯ ไปด้วยดี เพราะเป็นรัฐบาลที่กลุ่มการเมืองเหล่านี้สนับสนุน แต่กลับปรากฏว่าสภาฯ ได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ไปทั้งที่คณะกรรมการได้พิจารณาเรียบร้อยแล้ว จากพฤติกรรมที่สภาฯ ได้แสดงออกเช่นนี้ จึงสามารถพิจารณาถึงเจตนาได้ว่าการเสนอร่างพระราชบัญญัติของนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ในครั้งนี้นี้มีความมุ่งหมายที่มีเล่ห์เหลี่ยมทางการเมืองมากกว่าที่จะเสนอด้วยความบริสุทธิ์ใจหรือเสนอตามอุดมการณ์ของกลุ่มการเมืองนั้นๆ โปรดดู

สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ, ครั้งที่ 32/2489," 2 พฤษภาคม 2489.

สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, ระเบียบข้อบังคับการประชุมและปรึกษาของสภาฯ เบริยมเห็ยพุทธศักราช 2475-2495, หน้า 21.

ต่อมาในวันที่ 19 มีนาคม 2489 ได้มีการประชุมสมาชิกสภาเป็นการภายใน เพื่อปรึกษาว่าผู้ใดสมควรเป็นผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป ซึ่งก็ปรากฏว่าสมาชิกสภาส่วนมากมีความเห็นว่าควรจะได้แก่นายปรีดี พนมยงค์ แต่เนื่องจากมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่า 71 ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะต้องเป็นสมาชิกสภา ดังนั้นนายจำรัส สุวรรณชีพ จึงขอลาออกจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสอง 72 เพื่อให้ นายปรีดี พนมยงค์ เข้าดำรงตำแหน่งแทนอันเป็นการเปิดโอกาสให้สามารถเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ในที่สุด 73

71 ปรคตุรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2475 มาตรา 47 ใน โภคิน พลกุล, เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 18.

72 สำนัก ขน เลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ, ครั้งที่ 15/2489," 21 มีนาคม 2489.

73 จากบทพททางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่ามักจะใช้อิทธิพลคำเนินนโยบายทางการเมืองอยู่เบื้องหลังรัฐบาลชุดต่างๆ เช่น การดำเนินนโยบายอยู่เบื้องหลังรัฐบาลชุด ม.ร.ว. เสรีย์ ปราโมช เป็นต้น อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาต่อมาการใช้อิทธิพลในลักษณะดังกล่าวนี้ว่าไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ เพราะผู้นำรัฐบาลในสมัยนั้นๆได้ดำเนินนโยบายในลักษณะที่เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ดังเช่นกรณีที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลขุนนางอภัยวงศ์ ส่วนการสนับสนุนให้บุคคลอื่นที่ตนพอจะใช้อิทธิพลอยู่เบื้องหลังการบริหารประเทศให้เข้าจัดตั้งรัฐบาลก็ไม่เป็นผล เช่นการสนับสนุนให้นายดิเรก ชัยนาม แข่งขันเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกับนายอภัยวงศ์ ก็ต้องประสบกับความพ่ายแพ้ในที่สุด ประกอบกับตัววัฏจักรของความขัดแย้งทางการเมืองในขณะนั้นระหว่างผู้นำพลเรือนสองฝ่ายซึ่งปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อยๆจึงทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ต้องดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองอันเป็นการเปิดโอกาสให้นายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและสามารถเข้าไปบริหารประเทศได้โดยตรง อีกทั้งการดำเนินกลยุทธ์ดังกล่าวเท่ากับเป็นการชิงความได้เปรียบในสถานการณ์ทางการเมืองที่ต้องการขจัดอิทธิพลและอำนาจของกลุ่มนายอภัยวงศ์ ให้ออกไปจากวงจรแห่งอำนาจทางการเมืองอีกด้วย.

การที่นายปรีดี พนมยงค์ ตกใจยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามที่ประชุมสภาขึ้น นอกจากจะมีเหตุผลจากคำขอร้องของสมาชิกสภาที่ได้กล่าวอ้างถึงภาวะคับขัน และเหตุผลของนายปรีดี พนมยงค์ เองที่ว่า "การที่ยอมรับเป็นนายกรัฐมนตรีก็เพราะ เข้าใจผิดจริงๆ สมาชิกก็แหกกันมา เมื่อเขาเอาหมวกไม่เอา ก็มาเซ็นชื่อให้เข้าไป" ⁷⁴ ยังอาจสันนิษฐานได้ว่าเนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ เกรงว่าหากตนปฏิเสธตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมาชิกสภา ก็อาจเลือกนายควง อภัยวงศ์ ให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะนายควง อภัยวงศ์ ก็ยังเป็นทีนิยมยกย่องของสมาชิกสภาอยู่มาก ถึงแม้ว่านายควง อภัยวงศ์ จะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาก่อนหน้านี้ก็ตาม แต่ก็เป็นการเพิ่มเติมในที่ประชุมสภาเพียง 2 คะแนนเท่านั้น ดังนั้นการที่นายปรีดี พนมยงค์ ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นอกจากจะเป็นโอกาสได้เข้าบริหารประเทศด้วยตนเองแล้ว ยังเป็นการตัดโอกาสให้นายควง อภัยวงศ์ ได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองอีกด้วย ⁷⁵

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างผู้นำพลเรือนฝ่ายสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ และฝ่ายสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ มีความรุนแรงยิ่งขึ้น เพราะเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ได้จัดตั้งรัฐบาลแล้ว พรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญเป็นกลุ่มการเมืองที่ให้การสนับสนุนฝ่ายรัฐบาล ⁷⁶ ส่วนพรรคประชาธิปไตย ⁷⁷ เป็นกลุ่มการเมืองฝ่ายค้านซึ่งรวมตัวกันได้เป็นอย่างดี

⁷⁴ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 21 สิงหาคม 2489.

⁷⁵ วิภา มโนทิโมกษ, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 198.

⁷⁶ ในช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏว่าได้มีนักการเมืองที่มีความคิดเห็นในแนวเดียวกัน ได้จับกลุ่มกันในสภา ลักษณะเช่นนี้อาจนับได้ว่ามีลักษณะเป็นพรรคการเมืองได้เช่นกัน ถึงแม้จะไม่มีความเป็นพรรคในรัฐธรรมนูญก็ตาม โปรดดู

บรรณานุกรม, เมืองไทยในระบอบรัฐสภา (พระนคร: แพรวทิทยา, 2517), หน้า 107.

⁷⁷ การที่นายควง อภัยวงศ์ ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเนื่องจากแพ้คะแนนเสียงในที่ประชุมสภา เป็นเหตุให้สมาชิกที่ยังให้การสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ อยู่ ได้รวมกลุ่มกันขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการทางการเมืองเป็นระบบยิ่งขึ้น.

จึงทำให้มีโอกาสที่จะทำหน้าที่ในฐานะผู้แทนราษฎรได้อย่างเต็มที่ ถึงแม้ว่านายปรีดี พนมยงค์ จะได้พยายามสร้างบรรยากาศของความร่วมมือทางการเมือง โดยการทบทวนให้นายควง อภัยวงศ์ และม.ร.ว. เสถียร ปราโมช เข้าร่วมรัฐบาลด้วย แต่ท่านทั้งสองก็ปฏิเสธ⁷⁸ จึงทำให้การขบเคี้ยวระหว่างผู้นำทั้งสองฝ่ายในสภา มีความรุนแรงยิ่งขึ้น พรรคประชาธิปัตย์ได้ทำหน้าที่ของกุ่มการเมืองฝ่ายค้านอย่างเข้มแข็ง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนับว่าเป็นการรบกวนและหวังผลในทางการเมืองโดยตรง⁷⁹ ทั้งนี้โดยเริ่มจากนายปรีดี พนมยงค์ สมาชิกสภาจังหวัดกระบี่พรรคประชาธิปัตย์ ได้เสนอให้ที่ประชุมสภาตั้งคณะกรรมการสอบสวน สະสงเงินแผ่นดิน ตั้งแต่ พ.ศ. 2487 ย้อนหลังลงไปรวมทั้งเงินอื่นๆของชาติด้วย ซึ่งที่ประชุมสภาฯ ก็เห็นชอบและได้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญจำนวน 15 นายขึ้นมาทำหน้าที่เพื่อ การดังกล่าว⁸⁰

สำหรับเกี่ยวกับเรื่องเงินอีกกรณีหนึ่งก็คือ สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ นายบุญช่วย อัครการ สมาชิกสภาจังหวัดมหาสารคาม ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเรื่องค่าใช้จ่ายของเสรีไทย เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2489 โดยนายบุญช่วย อัครการ เสนอให้ที่ประชุมสภาฯ ตั้ง คณะกรรมการสอบสวน สະสงเงินงบประมาณซึ่งเป็นเงินที่เสรีไทยนำไปใช้จ่าย⁸¹ โดยอ้าง-

⁷⁸ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 8 เมษายน 2489.

⁷⁹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, พันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี 4 สมัย, หน้า 347.

⁸⁰ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 17/2489," 28 มีนาคม 2489.

⁸¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, พันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี 4 สมัย, หน้า

เหตุผลว่า

. . . ด้วยความปรารถนาดีและเพื่อความสุจริตใจในการที่จะให้เสรีไทยผู้สละอาชญากรรม
เพราะเสรีไทยเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งที่นำพาประเทศไทยผ่านช่วงวิกฤติมาได้ สมควร
ที่จะได้รับเกียรติยศและเกียรติคุณ แต่ขณะนี้มีเสียงออกสื่ออันทำให้เสื่อมเสียเกียรติของ
เสรีไทย ว่าสมาชิกเสรีไทยบางคนนำเงินและทรัพย์สินของชาติไปใช้ในทางส่วนตัว
. . . ขอให้ประชุมสภาได้จัดตั้งกรรมาธิการสืบสวนในเรื่องนี้ เช่น ให้ตรวจเงิน
คืนระเบิด ขางรถยนต์ หุยกยา ว่ารับมาเมื่อใด จำนวนเท่าใด ใครเป็นผู้รับจ่าย

การดำเนินการดังกล่าวของสมาชิกพรรคประชาธิปไตยเหมือนนายปรีดี พนมยงค์ จะ
ทราบถึงเจตนาอันแท้จริงได้⁸² ดังนั้นในฐานะที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและอดีตนายกรัฐมนตรี
เสรีไทย นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้กล่าวตอบชี้แจงว่า⁸³

. . . เราถือว่าเราบริสุทธิ์ ตกลงไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ จะอย่างไรก็ยอมทั้งนั้น ขอรับ
ฟังไว้ก่อนขอให้สภาตั้งกรรมาธิการวิสามัญ โดยเป็นศูนย์กลางเพื่อความยุติธรรม เพราะ
เบื้องหลังของเรื่องลับลมคมในอยู่มาก เพราะข้อแรกข้าพเจ้าทราบว่าในบางท้องถิ่นได้มีการ
การพิมพ์บัตรสนเท่ห์และยังได้รับทราบว่าพิมพ์กันที่ไหนด้วย เรื่องลับลมคมในเกี่ยวกับเสรีไทย
นั้นเป็นเรื่องของกระทรวงมหาดไทยจะจัดการ ส่วนเรื่องอาวุธว่าอยู่ที่ไหนบ้าง ซึ่งใน
เวลานี้รวบรวมอยู่แล้ว ถ้าอยากให้เราคืนฝรั่งไว้ๆก็เอา เวลานี้ นายทหารอังกฤษและ
อเมริกันที่มาร่วมงาน คอตาตามตัวกัน ยินดีเป็นพยานว่าการใช้จ่ายเงิน เรา มีระเบียบกันอย่างไร
ข้าพเจ้าขออย่าได้มีการกลั่นแกล้ง ขอให้ยุติเรื่องการกลั่นแกล้งกันเสียก่อน รวมเรื่องเงิน
เสรีไทยจ่ายไป 8 ล้านบาท แต่เงินจำนวนนี้สร้างสนามบินยังไม่พอ และสนามบินก็ทำไว้
หลายแห่ง. . .

จากคำกล่าวตอบและชี้แจงของนายปรีดี พนมยงค์ ต่อที่ประชุมสภาที่พอมองเห็นได้ว่า
ฝ่ายพรรครัฐบาลกับพรรคฝ่ายค้านกำลังอยู่ระหว่างการขัดแย้งและดำเนินกลยุทธ์เพื่อความได้
เปรียบในสถานการณ์ทางการเมือง และการที่นายปรีดี พนมยงค์ ยืนขึ้นต่อที่ประชุมสภาให้
ตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญที่เป็นกลางนั้น ก็เพราะเกรงว่าจะถูกกลั่นแกล้งโดยไม่เป็นธรรมซึ่ง
นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวชี้แจงแต่แรกแล้วว่า "ขอให้ยุติเรื่องการกลั่นแกล้งกันเสีย"

⁸² วิชา มโนพิโมกษ์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 200.

⁸³ สำนักงานเลขานุการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ,
ครั้งที่ 20/2489," 8 เมษายน 2489.

ภายหลังจากที่ประชุมสภาลงมติรับข้อเสนอของนายบุญช่วย อัครถาวร ไวพิจารณาแล้ว ปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พนมยงค์ ได้ขอติดต่อบริประนอมเพื่อให้ นายบุญช่วย อัครถาวร ถอนตัวออกไป แต่ นายบุญช่วย อัครถาวร ไม่ยินยอม⁸⁴ อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการวิสามัญชุดนี้ก็ได้ดำเนินการสอบสวนและนำผลเสนอต่อสภาเพื่อลงมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2489 ซึ่งสรุปความได้ดังนี้⁸⁵

. . . เสรีไทยได้ใช้จ่ายเงินไปโดยบริสุทธิ์ มีหลักฐานการจ่ายตามความจำเป็นทุกกรณีโดยถูกต้อง. . . ขอร้องอย่าให้เกิดความหือฉ้อฉลหรือความระอาใจจนไม่มีใครคิดริเริ่มกระทำสิ่งใดในเมื่อเกิดเหตุการณ์คับขันขึ้นในอนาคต หากว่าบุคคลซึ่งริเริ่มกระทำการสิ่งนั้นถูกไต่สวนในเรื่องการเงินอันพันวิสัยที่จะปฏิบัติได้ ในกรณีเช่นนี้ผลของงานย่อมสนองนโยบายและผู้ที่รับมอบหมายที่จะกอบกู้ฐานะของประเทศย่อมจะต้องเชื่อถือกันและกันและหนทางที่เขากระทำไปเพื่อว่ามั่นคงความยุ่งยากก็ควรจะเชื่อถือด้วย

ความขัดแย้งทางการเมืองอันนำไปสู่ความแตกแยกในระหว่างผู้นำพลเรือนภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ

เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับแจ้งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2489 ผลงานที่สำคัญอย่างหนึ่งของนายปรีดี พนมยงค์ ก็คือการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ซึ่งได้ทำกร่างมาตั้งแต่สมัยที่นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรก (31 สิงหาคม 2487-31 สิงหาคม 2488) การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เป็นผลให้มีการก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นอย่างเป็นทางการขึ้นเป็นครั้งแรก⁸⁶ ซึ่งพรรคการเมืองที่สำคัญในขณะนั้นได้แก่

พรรคสหชีพ

หัวหน้าพรรค นายเดือน บุญนาค

นโยบายการเมือง ประชาธิปไตย

⁸⁴ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, พันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี 4 สมัย, หน้า 351.

⁸⁵ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ ครั้งที่ 35/2489," 7 พฤษภาคม 2489.

⁸⁶ มาตรา 14 ในโคคิน พลกุล, เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 29.

นโยบายเศรษฐกิจ ยึดหลักในเค้าโครงการเศรษฐกิจ (โซเชี่ยลลิสต์)

สมาชิกส่วนใหญ่ เสรีไทย

บุคคลที่พรรคให้การสนับสนุน นายปรีดี พนมยงค์

พรรคแนวรัฐธรรมนุญ

หัวหน้าพรรค พล.ร. ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์

นโยบาย คล้ายคลึงกับพรรคสหชีพ แต่มิได้รับนโยบายโซเชี่ยลลิสต์

สมาชิกส่วนใหญ่ คณะราษฎร

บุคคลที่พรรคให้การสนับสนุน นายปรีดี พนมยงค์

พรรคประชาธิปไตย

หัวหน้าพรรค นายดวง อภัยวงศ์

นโยบายการเมือง ประชาธิปไตย ไม่สนับสนุนเผด็จการในรูปใดๆ

นโยบายเศรษฐกิจ เสรีนิยม

สมาชิกส่วนใหญ่ ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับคณะราษฎร

บุคคลที่พรรคให้การสนับสนุน นายดวง อภัยวงศ์⁸⁷

ช่วงเวลาดังกล่าวความขัดแย้งระหว่างผู้นำพลเรือนทั้งสองฝ่ายก็ยังคงดำเนินต่อไปนับตั้งแต่เรื่องเล็กน้อยไปจนถึงเรื่องใหญ่ และขยายวงออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเริ่มจากความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2489 ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 มาตรา 90 ความว่า⁸⁸ "ในวาระเริ่มแรกวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งองค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้เลือกตั้ง ภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญ องค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาประกอบด้วยผู้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งอยู่ในวันสุดท้ายก่อนใช้รัฐธรรมนูญ"

⁸⁷ วิภา มโนทิโมกษ์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 241.

⁸⁸ โปรดดูมาตรา 90 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ในโกศล พลกุล, เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 41.

ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตุว่าสมาชิกพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนุญ เป็นกลุ่มสมาชิกที่มีเสียงข้างมากอยู่ในสภา ฉะนั้นน่าจะทำให้มีส่วนได้เปรียบแก่พรรคประชาธิปไตย เพราะมีเสียงข้างน้อยในขณะนั้น

ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาครั้งนั้น ฝ่ายพรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนุญและพรรคอิสระ เชื่อว่าพรรคประชาธิปไตยคิดโกงการเลือกตั้ง⁸⁹ โดยจะใช้วิธีการเลือกตั้งแบบเสนอบัญชีผู้สมัครรับเลือกตั้ง เข้าแข่งขันทั้งบัญชีจำนวน 80 ตำแหน่ง ในเรื่องนี้นายปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับพรรคประชาธิปไตยจะแข่งขันโดยวิธีเสนอรายชื่อผู้สมัครแบบยกบัญชีในครั้งนี้ว่า⁹⁰

. . . ท่านรองนายก (พหลสุกิจ นิมมานเหมินท์) ยังคงจำได้ว่า เมื่อท่านได้รับเลือกตั้ง โดยองค์การเลือกตั้งของราษฎรให้ท่านเป็นพหุสมาชิกเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2489 โดยที่ฝ่ายข้าราชการบัญชีชื่อ "ลิสต์" ผู้สมัครในนามประชาธิปไตยนั้น เพื่อหวังเอาชนะแบบกินรวบทั้ง 80 ตำแหน่ง ได้พายเข้ามาเป็น "แพรวบ" คือฝ่ายแนวร่วมคือสหชีพและแนวรัฐธรรมนุญ อิสระซึ่งเดิมมั่นพรรคทั้งสามก็ได้เสนอให้แต่ละพรรคเสนอผู้สมัครแยกย้ายกัน แต่เมื่อสมาชิกพรรคประชาธิปไตยคนหนึ่งนำความกลับมาแจ้งแก่บุคคลหนึ่งว่า พรรคประชาธิปไตยคิด "กินรวบ" เพราะหวังดึงสมาชิกของพรรคอื่นมารวมด้วยได้ อันจะทำให้คะแนนประชาธิปไตยชนะคะแนนของแต่ละพรรคได้เช่นนี้แล้ว พรรคทั้งสามจึงจำต้องทำแนวร่วมกันส่งผู้สมัคร 80 คน ร่วมกันด้วยประนีประนอมระหว่างกัน อันเป็นผลให้คะแนนของฝ่ายแนวร่วมสามพรรคเหนือฝ่ายประชาธิปไตย ความพ่ายแพ้ของฝ่ายประชาธิปไตย ก่อให้เกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมาก จึงมีผู้โรยธนูดอกตึกตลอดมาจนปัจจุบันว่า การเลือกตั้งพหุสมาชิกในครั้งนี้ เป็นการเล่นพรรคเล่นพวกซึ่งเป็นพวกของข้าพเจ้าทั้งสิ้น ท่านรองนายกฯ ยอมรับว่าข้าพเจ้ามิใช่หัวหน้าพรรคใด แต่ละพรรคก็มีหัวหน้าโดยเฉพาะและเมื่อเลือกตั้งแบบพรรคแล้วก็เป็นธรรมดาที่พรรคใดคะแนนน้อยคนก็ต้อง "แพรวบ" ทั้งบัญชี ท่านรองนายกฯ ยอมรับอีกซ้ำว่าการเลือกตั้งพหุสมาชิกครั้งนี้บริสุทธิ์

⁸⁹ ชวน ทองมี, "ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 95.

⁹⁰ สำนักพิมพ์สันติธรรม, รวมบทความบางเรื่องของนายปรีดี พนมยงค์ (พระนคร: ประจักษ์การพิมพ์, 2518), หน้า 89-90.

เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 และจัดให้มีการเลือกตั้งพฤษสภาแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีก็ลาออกจากตำแหน่งเพื่อให้เป็นไปตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต่อมาในวันที่ 1 มิถุนายน 2489 ก็ได้มีการประชุมสภาผู้แทน⁹¹ เพื่อพิจารณาว่าผู้ใดสมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ผลปรากฏว่าที่ประชุมมีความเห็นให้นายปรีดี พนมยงค์ เข้าดำรงตำแหน่งอีกครั้งหนึ่ง⁹² ดังนั้น นายปรีดี พนมยงค์ จึงเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2489 แต่ยังมีหัตถ์จะได้จัดตั้งคณะรัฐบาล ในวันที่ 9 มิถุนายน 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว-อานันทมหิดลก็เสด็จสวรรคต นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยให้เหตุผลว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลที่ทรงแต่งตั้งตนให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเสด็จสวรรคต แต่เมื่อที่ประชุมสภาได้มีมติเลือกนายปรีดี พนมยงค์ ให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้จัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2489⁹³

หลังจากนายปรีดี พนมยงค์ เข้าจัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศอีกครั้งหนึ่ง กลุ่มนายควง อภัยวงศ์ จึงถือโอกาสในความได้เปรียบของสถานการณ์ทางการเมืองทางการเมืองติการบริหารงานของรัฐบาลอยู่เสมอๆ ทั้งในและนอกสภาฯ โดยเฉพาะกรณีการเสด็จสวรรคตได้มีการโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง ถึงกับมีผู้กล่าวหาว่านายปรีดี พนมยงค์ มีส่วนพัวพันด้วย⁹⁴ นอกจากนี้ยังมีใบปลิวเตือนโจมตีรัฐบาลหัวพระนคร⁹⁵ เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้นับว่าเป็นจุดอ่อน

⁹¹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 เรียกสภาผู้แทนราษฎรว่าสภาผู้แทน.

⁹²หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 9 มิถุนายน 2489.

⁹³"การแต่งตั้งรัฐบาลชุดใหม่", ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่มที่ 63 ตอนที่ 42 (13 มิถุนายน 2489): หน้า 1.

⁹⁴วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตยไทย, หน้า 388.

⁹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 389.

ที่มีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามรัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ ก็ตอบโต้ด้วยการประกาศภาวะฉุกเฉิน⁹⁶ มีการจับกุมบุคคลที่กล่าวโจมตีรัฐบาล ซึ่งในจำนวนบุคคลที่ถูกจับกุมนั้นมีทั้งประชาชนและสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่สำคัญ เช่น นายเลียง ไชยกาล นายโชติ คุ่มพันธ์ ฯลฯ การดำเนินการดังกล่าวทำให้ประชาชนไม่พอใจรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง⁹⁷ ซึ่งในที่สุคนาปรีดี พนมยงค์ เมื่อเห็นว่าสถานการณ์ทางการเมืองโดยทั่วไปไม่เอื้ออำนวยต่อการบริหารบ้านเมือง จึงยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้โดยกล่าวว่า⁹⁸

. . . การลาออกครั้งนี้เป็นด้วยเส้นประสาทไมติ การสนองคุณชาติก็ได้ทำมาด้วยดีแล้ว แต่อย่างนี้ต้อง Strain (เครียด) ประสาทอย่างเต็มที่ ใครเขาประสาตแข่งก็เชิญ สำหรับผมเกินทน. . . ผมยอมทุกอย่างแต่ไปไม่ไหว Intrigue (ปัดแข้งปัดข่า) มาแต่เข้าขันธ์เย็น ประสาทแข่งก็ทนได้ เมื่อครั้ง Control (ควบคุม) วิหยอันเดอร์กราวด์ (Underground) ก็ไม่ได้พักเลย เมื่อเป็นรัฐบุรุษอาวุโสก็ถูกหนังก๊อพิมพ์คำไม่นอย ไม่ตรงกับความเป็นจริง เป็นการทำลายกันลงท้ายถึงขั้นนั้นเรื่องกันขึ้น. . .

แต่อย่างไรก็ตามสำหรับแถลงการณ์เรื่องการลาออกนั้น ได้กล่าวอ้างว่าเนื่องจากได้ตรากตรำทำงานสนองคุณชาติมาเป็นเวลานานพอสมควร รู้สึกสุขภาพเสื่อมโทรมลงไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างเต็มที่⁹⁹

ภายหลังจากนายปรีดี พนมยงค์ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างผู้นำพลเรือนสองฝ่ายก็ยังคงดำเนินต่อไป ทั้งนี้เพราะปรากฏว่าแต่ละฝ่ายได้ส่งตัวแทนเข้าแข่งขันเพื่อรับการแต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี กล่าวคือพรรคแนวรัฐธรรมนูญซึ่งมีพรรคสหชีพให้การสนับสนุนอยู่ด้วยได้ส่ง พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เข้าแข่งขัน ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งประสบความสำเร็จในการโจมตี

⁹⁶สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 7/2489," 2 กรกฎาคม 2489. เรื่องภาวะฉุกเฉิน.

⁹⁷วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตยไทย, หน้า 390.

⁹⁸สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 20/2489," 21 สิงหาคม 2489.

⁹⁹ประเสริฐ ทัณฑะสุนทร, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี, หน้า 550.

รัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ จนต้องลาออกได้ส่ง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นตัวแทน 100

การแข่งขันเข้ารับการ เลือกตั้งในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งนี้ จะเห็นได้ว่า พรรคประชาธิปัตย์เป็นฝ่ายเสียเปรียบมาตั้งแต่ต้นทั้งในด้านคะแนนเสียงในสภาซึ่งส่วนใหญ่ ประกอบด้วยสมาชิกพรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคสหชีพ และในด้านตัวบุคคลที่เข้าแข่งขันในการเลือกตั้งก็ปรากฏว่า พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นผู้มีประสบการณ์ในทางการเมืองมากกว่าทั้งในฐานะผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองและรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดต่างๆ ในขณะที่ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นเพียงอดีตนายกรัฐมนตรีรุ่นของนายปรีดี พนมยงค์¹⁰¹ ที่ไม่อาจบริหารประเทศให้ราบรื่นตลอดไปจนต้องทำการยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ การที่พรรคประชาธิปัตย์ ไม่สามารถคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติทัดเทียมกับพล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ก็เนื่องมาจากในช่วงเวลานั้น นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนของรัฐบาลเดินทางไปต่างประเทศเพื่อยื่นคำร้อง เรื่องคืนแดนอินโดจีน ซึ่งเป็นกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสต่อองค์การ สหประชาชาติ¹⁰² แทนทางพรรคประชาธิปัตย์

¹⁰⁰ วิภา มโนพิโมกษ์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 201.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202-203.

¹⁰² รัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ ได้มอบหมายให้นายควง อภัยวงศ์ ร่วมเดินทางไปกับคณะผู้แทนของรัฐบาลไทยเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับกรณีพิพาทเรื่องชายแดนกับฝรั่งเศส องค์การสหประชาชาติ โดยรัฐบาลอ้างว่านายควง อภัยวงศ์ ทราบความเป็นไปเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนทั้ง 4 เป็นอย่างดี แม้ว่าในขั้นแรกรัฐบาลมีความตั้งใจที่จะให้สมาชิกพรรคฝ่ายค้านคนใดคนหนึ่งก็ได้เป็นผู้ร่วมเดินทางไปกับคณะผู้แทนในครั้งนี้นี้ การส่งนายควง อภัยวงศ์ ไปในครั้งนี้นับว่าเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองของฝ่ายรัฐบาลที่จะ คัดกำลังของฝ่ายค้านให้อ่อนแอลง เพราะในระยะเวลาดังกล่าวสถานการณ์ทางการเมืองกำลังมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเพิ่มเติมตามบทเฉพาะกาลและ เป็นช่วงที่รัฐบาลกำลังเผชิญกับปัญหาต่างๆจนเป็นเหตุให้นายปรีดี พนมยงค์ ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และที่ประชุมสภาฯกำลังคัดเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งแทน ดังนั้นเมื่อหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านไม่อยู่จึงทำให้ตกเป็นรองฝ่ายรัฐบาล ไปรคตุ

วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตยไทย, หน้า 387.

เคยคิดคือ พล. ต. อ. อุดม อุดมเดชจรัส ให้เข้าแข่งขันรับเลือกตั้งในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในนามของพรรคประชาธิปัตย์ แต่ พล. ต. อ. อุดม อุดมเดชจรัส ก็ได้ปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า "หลวงธำรงเขาคองการ ผมจึงไม่ต้องการ ผมอยากเป็นก็อยากเป็น แค่เกรงใจเพื่อน ผมไม่ต้องการ ความแตกแยกในความสัมพันธ์กับเพื่อน เราเป็นเพื่อนตามตัวกัน เราขอมจะความใจกัน" ¹⁰³ เมื่อเป็นเช่นนี้ผลจึงปรากฏว่า พล. ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยคะแนน 133 ต่อ 52 เสียง

พล. ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2489 โดยมีพรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคสหชีพเป็นพรรคม่ายรัฐบาล ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ เป็นพรรคม่ายค้าน เมื่อพิจารณาจากการลงมติไว้วางใจรัฐบาลเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2489 แล้ว อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลชุดใหม่มีเสถียรภาพมั่นคงพอสมควร เนื่องจากมีคะแนนเสียงสนับสนุนในสภาถึง 2 ใน 3 (รัฐสภาลงมติให้ความไว้วางใจด้วยคะแนน 147 ต่อ 45 เสียง) ¹⁰⁴

อย่างไรก็ตามสำหรับพรรคประชาธิปัตย์เมื่อหลุดจากการแข่งขันชิงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ได้ทำหน้าที่พรรคม่ายค้านที่เข้มแข็งเสมอมา และในที่สุดก็ได้ดำเนินแผนการโค่นรัฐบาลชุด พล. ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ¹⁰⁵ โดยการเสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายของรัฐบาลเมื่อวันที่ 19-26 พฤษภาคม 2490 ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ¹⁰⁶

1. รัฐบาลไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยภายในตามนโยบายที่ได้แถลงไว้

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 396.

¹⁰⁴ "ประกาศแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี", ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่มที่ 63 ตอนที่ 56 (26 สิงหาคม 2489): 3.

¹⁰⁵ วิภา มโนพิโมกษ์, ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร, หน้า 202-203.

¹⁰⁶ โปรตุเกสมาตรา 34 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ในโกศิน พลกุล, เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 32.

2. รัฐบาลไม่สามารถรักษานโยบายการเงินของชาติให้มั่นคง ทำให้ฐานะการเงินล้มเหลว
3. รัฐบาลดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจผิดพลาด อันเป็นเหตุให้ประชาชนเดือดร้อน
4. รัฐบาลไม่อาจสร้างความเชื่อถือกับนานาประเทศตามที่ได้แถลงไว้
5. รัฐบาลใช้อำนาจทางการเมืองแทรกแซงในราชการประจำอันทำให้เกิดผลเสียหายต่อราชการแผ่นดิน
6. รัฐบาลไม่สามารถรักษารัฐธรรมนูญของข้าราชการให้อยู่ในระดับที่สมควร ทำให้ข้าราชการขาดกำลังใจในการปฏิบัติราชการ
7. รัฐบาลไม่ปรับปรุงและดำเนินการทางการศึกษาตามนโยบายที่ได้แถลงไว้
8. รัฐบาลไม่สามารถแถลงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรณีสวรรคตแก่ประชาชนทราบได้¹⁰⁷

จากข้อพิพาทเปิดอภิปรายทั่วไปทั้ง 8 ข้อนี้จะเห็นได้ว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้ตั้งเป้าหมายโจมตีรัฐบาลชุด พล.ร. ค. กล้วย ธำรงนาวาสวัสดิ์ อย่างกว้างขวาง ข้อ 1-7 ล้วนแต่เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลซึ่งมีจุดอ่อนและข้อผิดพลาดอยู่หลายประการ อันเป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมของประเทศทั้งสิ้น ส่วนข้อสุดท้ายที่เกี่ยวกับกรณีสวรรคตนั้นแม้จะไม่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐ แต่ก็เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งซึ่งอยู่ในความสนใจของประชาชนโดยทั่วไป พรรคประชาธิปัตย์ได้ถือโอกาสเสนอเรื่องสำคัญเรื่องนี้ในการเสนอข้อพิพาทเปิดอภิปรายทั่วไปด้วย เพราะถือว่ารัฐบาลชุด พล.ร. ค. กล้วย ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นรัฐบาลที่มีความผูกพันกับนายปรีดี พนมยงค์ และกรณีสวรรคตก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ ดังนั้นรัฐบาลชุดใหม่จึงไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบได้¹⁰⁸

ภายหลังจากที่ใช้เวลาในการอภิปรายรวม 8 วัน ที่ประชุมสภาจึงลงมติไว้วางใจรัฐบาลโดยวิถิตลงคะแนนลับเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2490 ด้วยคะแนน 86 ต่อ 55 เสียง¹⁰⁹ งดออกเสียง 16 นาย จากการเปิดอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปัตย์ครั้งนี้

¹⁰⁷ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 2/2490," 19 พฤษภาคม 2490.

¹⁰⁸ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 25 สิงหาคม 2489.

¹⁰⁹ ประเสริฐ บัณฑิตกุล, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี, หน้า 569.

นับว่าเป็นการสร้างฐานะแห่งความศรัทธาของประชาชนต่อพรรคให้มากยิ่งขึ้น แม้ว่าการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ จะไม่เป็นผลให้รัฐบาลต้องลาออกตามวิถีทางรัฐธรรมนุญ เพราะรัฐบาลได้รับการลงมติไว้วางใจจากที่ประชุมสภาอยู่ แต่ประโยชน์ที่พรรคประชาธิปัตย์ได้รับก็นับว่าคุ้มค่า ทำให้ประชาชนได้เห็นความจำเป็นและความสำคัญของการมีพรรคฝ่ายค้าน ดังคำกล่าวของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ที่ว่า "ผมจะพิสูจน์ให้เห็นว่าฝ่ายค้านเป็นประโยชน์อย่างไรต่อรัฐบาล ฝ่ายค้านนี้แหละจะเป็นกระจกเงาให้รัฐบาลส่องตัวเองว่าทำผิดหรือทำถูก" 110

เมื่อรัฐบาลชุด พล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นฝ่ายชนะคะแนนเสียงจึงยังคงทำหน้าที่บริหารประเทศต่อไป แต่จากการโจมตีอย่างหนักของพรรคประชาธิปัตย์ ย่อมเป็นความเสียหายต่อชื่อเสียงของรัฐบาล ดังนั้น พล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ จึงได้เรียกประชุมร่วมกันในบรรดาพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล เพื่อพิจารณาสถานการณ์ของรัฐบาลเกี่ยวกับความนิยมของประชาชน พร้อมทั้งได้แสดงเจตนาส่วนตัวว่าควรจะมีการเปลี่ยนแปลงตัวนายกรัฐมนตรี เพื่อกู้ชื่อเสียงของรัฐบาล 111 อย่างไรก็ตามสมาชิกพรรคร่วมรัฐบาลเกรงว่าหากมีการเปลี่ยนแปลงตัวนายกรัฐมนตรีใหม่ อาจจะได้บุคคลที่ไม่สามารถคุมเสียงสมาชิกในสภาได้ดีเท่ากับ พล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ แต่สำหรับปัญหาที่ว่ารัฐบาลควรจะลาออกหรือไม่นั้น พล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ชี้แจงว่าจะไม่ลาออกอย่างเด็ดขาด เพราะไม่ต้องการให้สมาชิกสภาและประชาชนโดยทั่วไปเข้าใจว่ารัฐบาลลาออกเพราะการเปิดอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปัตย์ 112 อย่างไรก็ตามในที่สุดรัฐบาลก็ได้ตัดสินใจลาออกเพราะมั่นใจว่าเสียงสนับสนุนในสภาส่วนใหญ่เป็นฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล เพราะฉะนั้นแม้จะลาออกหรือมีการเลือกตั้งใหม่ก็คงจะได้เป็นรัฐบาลอีกอย่างแน่นอน

110 หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 21 ธันวาคม 2489.

111 ฟรีเพรสส์ (นามแฝง), นักการเมืองสามก๊ก ตอน 2 (พระนคร: สำนักพิมพ์สหกิจ, ไม่ปรากฏปีพิมพ์), หน้า 117.

112 สำนักงานเลขานุการคณะรัฐมนตรี, "รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 113/2490," 27 พฤษภาคม 2490.

การลาออกของรัฐบาลในครั้งนี้นี้ถึงแม้มิได้เป็นผลมาจากการเปิดอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปัตย์โดยตรง เพราะรัฐบาลยังคงได้รับความไว้วางใจจากสภาอยู่ แต่เหตุผลที่แท้จริงแล้วปรากฏว่าเป็นกลยุทธทางการเมืองของ พล.ร. ค. กล้วย ธำรงนาวาสวัสดิ์ ที่ต้องการจะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเสียใหม่¹¹³ เพราะการเปิดอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปัตย์ปรากฏว่ารัฐมนตรีหลายคนถูกโจมตีเป็นรายตัวและรายกระทรวง ซึ่งปรากฏเป็นข้อเท็จจริงว่ารัฐมนตรีบางคนในคณะรัฐบาลมีความบกพร่องในการบริหารราชการ เช่น นายทองเปลว ชลภูมิ ผู้รับผิดชอบองค์การสหประชาชาติ ยอมรับผิดกลางที่ประชุมสภาว่ารัฐบาลดำเนินนโยบายในการบริหาร เกี่ยวกับการลดค่าครองชีพของประชาชนผิดพลาดไป และข้อบกพร่องของกระทรวงพาณิชย์ เกี่ยวกับราคาสินค้าและนโยบายการส่งออกไปยังต่างประเทศ เป็นต้น ดังนั้นการลาออกของรัฐบาลทั้งคณะ และจัดตั้งรัฐบาลใหม่จึงเป็นวิธีเดียวที่จะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีได้โดยไม่มีกระทบกระเทือนผู้ใด¹¹⁴

อย่างไรก็ตามภายหลังการลาออกของรัฐบาลชุด พล.ร. ค. กล้วย ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายควง อภัยวงศ์ และสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ ก็ได้มีการพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีใหม่ ทั้งนี้เพราะเป็นที่คาดหมายว่าพรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคสหชีพจะต้องเสนอชื่อ พล.ร. ค. กล้วย ธำรงนาวาสวัสดิ์ เข้าดำรงตำแหน่งอีกครั้งหนึ่ง พรรคประชาธิปัตย์เห็นว่าควรจะมีการเสนอชื่อบุคคลอื่นเข้าแข่งขันในครั้งนี้อย่างไรก็ตาม บุคคลในพรรคประชาธิปัตย์แม่แต่นายควง อภัยวงศ์ เองหากได้รับการเสนอชื่อเข้าแข่งขันกับ พล.ร. ค. กล้วย ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็ยอมพ่ายแพ้ได้¹¹⁵ ด้วยเหตุนี้พรรคประชาธิปัตย์จึงต้องสนับสนุนให้บุคคลนอกพรรคที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าแข่งขันชิงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ภายหลัง

¹¹³ ตรีเพรชส์ (นามแฝง), นักการเมืองสามก๊ก ตอน 2, หน้า 117.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118-120.

¹¹⁵ เพราะพรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคสหชีพได้รับเสียงข้างมากในสภา ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคต่อพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้าน ในการที่จะเอาชนะฝ่ายรัฐบาลในเรื่องต่างๆได้ ตัวอย่างเช่น แม้พรรคประชาธิปัตย์จะเป็นผู้คิดเปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายที่สำคัญของรัฐบาล แต่ในที่สุดพรรคประชาธิปัตย์ก็ตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ เพราะฉะนั้นการสนับสนุนให้บุคคลภายนอกพรรคเข้าแข่งขันในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจึงเป็นทางออกที่ดีที่สุด.

จากพิจารณาบุคคลสำคัญทางกร เมืองซึ่ง เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและคุณความดีเป็นที่ประจักษ์แก่
 สายตาของประชาชนโดยทั่วไปแล้ว พรรคประชาธิปัตย์มีความเห็นว่า พล.ต.อ. อุดล
 อุดลเดชจรัส เป็นผู้เหมาะสมที่สุด ดังนั้นจึงได้เตรียมการที่จะเสนอชื่อในวันชาวเสียงสมาชิก-
 สภาเพื่อพิจารณาบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พรรคประชาธิปัตย์ได้แจ้งเรื่องนี้แก่
 พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ทราบพร้อมกันได้ส่งสมาชิกพรรคไปพบ พล.ต.ต. ชลอ ศรีสุราร
 เพื่อขอร้องให้ช่วยเจรจาขออย่าได้ปฏิเสธหากมีผู้เสนอชื่อเข้าแข่งขันในครั้งนี และในการนี้
 พรรคประชาธิปัตย์จะออกเสียงสนับสนุนทุกคน 116

ในวันประชุมสภา เพื่อชาวเสียงสมาชิกเพื่อพิจารณาบุคคลที่เหมาะสมที่จะเข้าดำรง-
 ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่ามีผู้ได้รับการเสนอชื่อเข้าแข่งขันถึง 4 คนด้วยกันคือ 117

1. พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์
2. พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส
3. พล.ท. มังกร พรหมโยธี
4. นายควง อภัยวงศ์

แต่แล้วแผนการของพรรคประชาธิปัตย์ก็ต้องล้มเหลว เพราะปรากฏว่า พล.ต.อ. อุดล
 อุดลเดชจรัส ได้เตรียมการปฏิเสธไว้ล่วงหน้าแล้ว คือได้มอบหมายให้ พล.ต.ต. พันธุ์
 นิลวัฒน์ นามน์ นำหนังสือขอลอนตัวแจ้งแก่ประธานสภาในทันทีที่ได้รับการเสนอชื่อ จึงทำให้
 สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์หมดโอกาสที่จะได้สนับสนุนบุคคลภายนอกให้เข้าดำรงตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรี ¹¹⁶ เหตุภายในที่ทำให้ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ปฏิเสธอาจพิจารณาได้ว่า
 ตัวเขาจะหราบความต้องการของ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ว่ายังคงต้องการตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรีอีกต่อไป ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกกันขึ้นจึงขอลอนตัวเสีย ซึ่งเรื่องนี้
 พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็ได้แสดงความเห็นว่า พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส
 ไม่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เพราะสมาชิกสภาไม่สนับสนุนด้วย

¹¹⁶ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 29 พฤษภาคม 2490.

¹¹⁷ สภาผู้แทนราษฎรประชุมเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2490

¹¹⁸ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 31 พฤษภาคม 2490.

เกรงว่าจะใช้อำนาจเด็ดขาดยุบสภาเสีย 119

ผลของการลงคะแนนเสียงปรากฏว่า พล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้รับความเห็นชอบไปตามความคาดหมาย 137 คะแนน นายควง อภัยวงศ์ 55 คะแนน และพล.ท. มังกร พรหมโยธี 7 คะแนน¹²⁰ พล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ จึงได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง สำหรับเหตุผลที่สมาชิกพรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคสหชีพสนับสนุน พล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็เพราะ "เป็นผู้มีความสามารถพอที่จะเป็นหัวหน้ารัฐบาลซึ่งมีพรรคประชาธิปไตยเป็นฝ่ายค้านได้"¹²¹

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า ภายหลังจากผู้นำพลเรือนได้ร่วมมือกันจัดอำนาจและอิทธิพลของผู้นำทหาร และเข้าจัดตั้งรัฐบาลได้แล้ว การเมืองการปกครองไทยก็กลับกลายมาเป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างผู้นำพลเรือนด้วยกันเอง เหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลานี้มีการแบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย เพื่อสนับสนุนผู้นำพลเรือนที่สำคัญสองคน คือ นายปรีดี พนมยงค์ และนายควง อภัยวงศ์ การต่อสู้ระหว่างผู้นำและผู้สนับสนุนทั้งสองฝ่ายได้แปรสภาพจากการต่อสู้ในรูปการตั้งกลุ่มการเมืองไปสู่การต่อสู้ในระบบพรรคการเมือง อย่างไรก็ตามพรรคการเมืองที่กำเนิดขึ้นนั้นก็ได้เป็นสถาบันที่แสดงถึงระบอบการปกครองที่มีการพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาจากการจัดตั้งแล้วจะเห็นว่า พรรคการเมืองไทยในช่วงดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นตามหลักการหรืออุดมการณ์ทางการเมืองอย่างแท้จริง แต่การจัดตั้งมีกำเนิดมาจากความขัดแย้งระหว่างผู้นำพลเรือนที่สำคัญสองฝ่ายที่ต้องการจัดอำนาจและบทบาททางการเมืองซึ่งกันและกัน การเข้าเป็นสมาชิกของพรรคจะเห็นได้ว่าอาศัยความนิยมหรือการนับถือเป็นการส่วนตัวมากกว่าที่จะถือเอาแนวความคิดหรืออุดมการณ์ที่สอดคล้องกัน สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าการเมืองการปกครองในช่วงดังกล่าว เป็นการยึดถือตัวบุคคลหรือผู้นำที่สำคัญมากกว่าหลักการหรืออุดมการณ์ทางการเมืองอย่างมีแบบแผน เพราะฉะนั้นพรรคการเมืองไทยจึงไม่มีแนวนโยบายในทางปฏิบัติที่แน่นอน แต่

¹¹⁹ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันวันที่ 28 มีนาคม 2490.

¹²⁰ สิริรัฐม์ เรื่องวงษ์วาร, บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2491, หน้า 225.

¹²¹ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันวันที่ 31 พฤษภาคม 2490.

การดำเนินการของพรรคการเมือง จะยึดถือความคิดของผู้นำเป็นสำคัญ

นอกจากนี้การ เมืองการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พุทธศักราช 2489 ยังมีข้อบกพร่องในประการอื่นซึ่งนับว่าเป็นความผิดพลาดของผู้นำพลเรือน อย่างเด่นชัด กล่าวคือ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าผู้นำพลเรือนมิได้คิดสร้างมวลชนให้เป็นฐาน รองรับอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง¹²² ละเลยบทบาทของมวลชนที่จะให้เข้าไปมีส่วนร่วม- ททางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังบ่งบอกถึงเจตนาของผู้นำพลเรือนที่มุ่งสร้างฐานสนับสนุน ททางการเมืองแค่เฉพาะในรัฐสภาเท่านั้น สมมุติฐานข้อนี้จะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลพลเรือน ได้ดำเนินการบริหารประเทศหรือแก้ไขปัญหาทางการเมืองโดยอาศัยรัฐสภาเป็นหลัก กล่าวคือ อาศัยเสียงสนับสนุนจากรัฐสภาเป็นสำคัญ ทั้งนี้โดยมิได้คำนึงถึงความสำคัญของ พลังมวลชน และบทบาทของมวลชนที่จะให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เปิดกว้างยิ่งขึ้น ด้วยเหตุผลนี้มวลชนจึงมิได้เป็นฐานในการดำเนินนโยบายบริหารประเทศของรัฐบาล ซึ่งนับว่า เป็นความผิดพลาดที่นำไปสู่ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือน เพราะในเมื่อรัฐสภามีใช้สถาบัน อันเป็นตัวแทนเจตจำนงของประชาชนอย่างแท้จริง¹²³ ประกอบกับการดำเนินนโยบาย

¹²² สังเกตได้จาก การกำหนดให้มีบทเฉพาะกาล

¹²³ จากบทเฉพาะกาล นอกจากประชาชนจะมีได้เป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาแล้ว สภาฯ (องค์การเลือกตั้งตามบทเฉพาะกาล) ซึ่งสมาชิกเป็นจำนวนมาก เป็นผู้มิได้มีในผู้นำพลเรือน กลุ่มหนึ่ง ยังได้เลือกบุคคลที่มีความคิดเห็นไปในแนวเดียวกันหรือเป็นพรรคพวกเดียวกันเข้าไป ด้วย ดังนั้นรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2489 จึงมิใช่สถาบันอันเป็นตัวแทน- เจตจำนงของประชาชนอย่างแท้จริง แต่ชนชั้นนำทางการเมืองโดยเฉพาะผู้นำพลเรือนคือที่มา แห่งอำนาจที่สำคัญ ซึ่งในทางการเมืองจึงถือว่าผู้นำพลเรือนคือผู้ให้จุดให้โทษต่อสมาชิกภาพของ สมาชิกรัฐสภาโดยตรง ดังนั้นข้อมเป็นที่คาดหมายไว้ว่าการดำเนินการของรัฐสภาจะต้อง คอบ สอนง ต่อจุดประสงค์ของกลุ่มผู้นำพลเรือนซึ่งเป็นที่มาแห่งอำนาจ โปรตุ

กรมต หองธรรมช่าติ, วิชันนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 24.

วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตยไทย, หน้า 373-

บริหารประเทศของรัฐบาลมิได้มีพื้นฐานมาจากมวลชน¹²⁴ การที่จะมุ่งหวังให้รัฐสภาเข้าใจ ปัญหาของประชาชนได้อย่างแจ่มชัดนั้นจึง เป็นเรื่องยาก¹²⁵ เพราะฉะนั้นในหลายๆ เรื่องแล้ว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลพลเรือนบริหารประเทศไปเป็นลักษณะที่สวนทางกับความรู้สึคนึกคิด ความ ต้องการหรือไม่ยอมรับทั้งความคิดเห็นจากประชาชนอยู่เสมอ ขอเพียงการดำเนินการในเรื่อง ต่างๆได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกรัฐสภาเท่านั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวรัฐบาลย่อมหาความมั่นคง ได้ยาก

จากลักษณะของการ เมืองการปกครองไทยที่ยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการประกอบกับ ความผิดพลาดของผู้นำพลเรือนที่มุ่งสร้างฐานสนับสนุนแต่เฉพาะในรัฐสภา ไม่คิดสร้างมวลชน ให้เป็นฐานรองรับอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง ละเลยบทบาทของมวลชนที่จะให้เข้าไปมี ส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้การ เมืองการปกครองในช่วงดังกล่าวเกิดความไร้เสถียรภาพ ทั้งนี้เพราะลักษณะการ เมืองการปกครองเช่นนี้ รัฐบาลพลเรือนจำต้องอาศัยเสียงสนับสนุนจาก สมาชิกพรรคพวกในรัฐสภาเป็นหลัก โดยอาศัยความสัมพันธ์อัน เป็นการส่วนตัวเป็นเครื่องยึดถือ ซึ่งในทางการเมืองถือว่าความสัมพันธ์เช่นนี้หาความมั่นคงได้ยาก ความขัดแย้งและแตกแยก ย่อมเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อผลประโยชน์ขัดกัน¹²⁶ การ เมืองการปกครองไทยในยุคผู้นำพลเรือนชั้น สู่อำนาจจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงสภาพของความขัดแย้งและแตกแยกไปได้ ดังจะเห็นว่านอกจาก ความขัดแย้งระหว่างผู้นำพลเรือนที่สำคัญสองฝ่ายแล้ว ยังได้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นในระหว่าง นักการเมืองฝ่ายเดียวกันด้วย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐบาลหรือแม่แต่พรรคประชาชนปัตตานีอันเป็นพรรค ฝ่ายค้าน จากสภาพที่กล่าวมาจึงนับว่าเป็นสาเหตุโดยตรงที่นำไปสู่ความไร้เสถียรภาพและเอกภาพ ของรัฐบาลพลเรือน และเป็นตัวเร่งให้ผู้นำทางการเมืองเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆเหล่านี้จะได้อธิบายต่อไป

¹²⁴ เพราะรัฐบาลพลเรือนมิได้ให้ความสำคัญกับการ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของ มวลชนในลักษณะที่เปิดเผย

¹²⁵ พงศ์เทัญ ศกุนตลาภย์, ประชาธิปไตยกับกระบวนคาร เมืองในประเทศไทย, หน้า 15.

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน.

ความแตกแยกในบรรดานักการเมืองฝ่ายรัฐบาล

ในขณะที่รัฐบาลประสบกับปัญหาหนักทุกด้านจนเหลือกำลังที่จะแก้ไขนี้ รัฐบาลก็ต้องเผชิญกับปัญหาเพิ่มขึ้นมาอีก กล่าวคือ ได้เกิดความแตกแยกขึ้นในบรรดานักการเมืองฝ่ายรัฐบาล ทั้งนี้โดยเริ่มจากกรณีของนายกว้าง หองทวี สมาชิกสภาสังกัดพรรคสหชีพ ได้ส่งสัตถุติกรรมของนายวิลาศ โอสถาปนธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติราชการและดำเนินนโยบายเรื่องข้าวไม่สุจริต¹²⁷ ทำให้เตรียมที่จะเสนอญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ โดยการชักชวนสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ให้ร่วมลงนามรับรองญัตติด้วย ซึ่งในเรื่องดังกล่าว นายวิลาศ โอสถาปนธ์ ก็ได้แถลงโต้ตอบว่า ญัตติที่จะให้มีการเปิดอภิปรายเพื่อพิสูจน์ตัวเอง จะไม่ยอมลาออกอย่างเด็ดขาด¹²⁸ สำหรับเบื้องหลังของสาเหตุความแตกแยกระหว่างสมาชิกพรรครัฐบาลในครั้งนั้นนั้นในความเป็นจริงแล้ว เป็นผลมาจาก ได้มีการขัดผลประโยชน์บางประการระหว่างสมาชิก ดังหลวงสังวรณัฐกิจ ได้บันทึกไว้ว่า¹²⁹ "พรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคสหชีพราวฉันทกันที่เรียกว่าพวกเดียวกันแย่งกันกินในเรื่องกิจการโรงงานยาสูบและเศรษฐกิจอื่นๆของรัฐบาลเล่นกันจนจะเกิดเผาโรงงาน" ประเด็นต่างๆเหล่านี้ทำให้รัฐบาลเสีย

¹²⁷ สิริริทธิ์ เรื่องวงษ์วาร, บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2491, หน้า 268.

¹²⁸ ในเมื่อสมาชิกพรรคสหชีพได้แสดงความไม่ไว้วางใจรัฐบาลอันประกอบด้วยพรรคของตนเองเช่นนี้ พรรคประชาธิปัตย์ย่อมสังเกตเห็นความแตกแยกนี้ได้ แต่ก็ยังสงวนท่าทีอยู่ อย่างไรก็ตามปรากฏว่ามีสมาชิกพรรคบางคนได้ร่วมลงนามรับรองญัตติของนายกว้าง หองทวีด้วย ทำให้ในที่สุดพรรคประชาธิปัตย์จึงได้เปิดประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว ซึ่งผลของที่ประชุม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้แจ้งว่า การเปิดอภิปรายนายวิลาศ โอสถาปนธ์ แต่เพียงผู้เดียวนั้นเป็นการไม่ถูกต้อง เพราะนายวิลาศ ได้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล รัฐบาลจะต้องรับผิดชอบทั้งคณะ ดังนั้นหากจะเปิดอภิปรายทั่วไปก็ควรจะเป็นการเปิดอภิปรายรัฐมนตรีทั้งคณะ แต่ในขณะนี้พรรคประชาธิปัตย์เห็นว่าสมควรให้เวลากับรัฐบาลได้บริหารงานไประยะเวลาหนึ่งก่อน สำหรับกรณีของนายกว้าง หองทวี นั้นให้ถือว่าเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของสมาชิกพรรคแต่ละคนที่จะได้แสดงความคิดเห็น ไม่ถือว่าเป็นความคิดเห็นของพรรคเป็นส่วนรวม

¹²⁹ พล.ร.ค.ทหาร ข้าราชการ, "คำไว้อาลัยในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ-พลเรือตรีหลวงสังวรณัฐกิจ" หน้า 156.

ชื่อเสียงมาก และเป็นทีวาทกษัตริย์ร่วมกันโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามสมาชิกพรรคร่วมรัฐบาลอื่นๆ โดยเฉพาะนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ก็ได้พยายามปฏิเสธข่าวในเรื่องความแตกแยกระหว่างสมาชิกพรรคร่วมรัฐบาลเสมอมา ¹³⁰

ขณะที่รัฐบาลชุด พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ประสพกับปัญหาอย่างหนักในสภาเกี่ยวกับความแตกแยกของสมาชิกสภาฝ่ายรัฐบาล ก็เป็นเวลาเดียวกับนายปรีดี พนมยงค์ มีมือถือพลอยู่เบื้องหลังสมาชิกสภาฝ่ายรัฐบาลได้เดินทางไปต่างประเทศ ¹³¹ เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2489 ตามคำเชิญของประเทศพันธมิตรในฐานะแขกผู้มีเกียรติเพื่อกระชับความสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกัน สภาทหารการเมืองไทยในขณะนั้นจึงเกิดความวุ่นวายจนรัฐบาลต้องประสพกับมรสุมทางการเมืองควบคู่ไปกับปัญหาต่างๆ ของประเทศอย่างหนัก ¹³² และแม้ว่ารัฐบาลจะปฏิเสธถึงความแตกแยกในระหว่างสมาชิกพรรคร่วมรัฐบาลก็ตาม แต่สิ่งที่พิสูจน์ความจริงในเรื่องนี้ก็คือ รมช.สมาชิกพรรคร่วมรัฐบาลเช่น นายกว้าง ทองทวี นายจรูญ สิบแสง ฯลฯ ลาออกจากพรรค การแตกแยกภายในพรรคร่วมรัฐบาลนี้เองที่เป็นเหตุให้รัฐบาลเริ่มแพะแค้นเลียงพรรคฝ่ายค้านในสภา คือรัฐบาลได้แก้หวัดร่างพระราชบัญญัติสองฉบับ ¹³³ ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกสภาจังหวัดของนายรังสฤษดิ์ เขาวนະศิริ สมาชิกสภาจังหวัดพระนคร ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแล้วได้ลงมติเห็นพ้องด้วย แต่เมื่อเสนอเข้าสู่การพิจารณาในที่ประชุมสภา ปรากฏว่าสมาชิกพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญบางคนได้ออกเสียงคัดค้านหรือไม่ถึงออกเสียง จึงทำให้รัฐบาลเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ไปในที่สุด

สำหรับร่างพระราชบัญญัติอีกฉบับหนึ่งก็คือ ร่างพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลป์ของนายอิน ^{สุภา} สิบบุตร สมาชิกสภาจังหวัดสุรินทร์พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งต้องการให้ขยายเวลา

¹³⁰ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 18 พฤศจิกายน 2489.

¹³¹ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 25 สิงหาคม 2489.

¹³² ก่อนเดินทางไปต่างประเทศนายปรีดี พนมยงค์ ได้กำชับให้สมาชิกพรรคฝ่ายรัฐบาลร่วมมือกันให้มั่นคง เพื่อต่อต้านพรรคประชาธิปัตย์ โปรตุเกว. วิวัฒนา โนพิโมกซ์, ความขัดแย้ง-ภายในคณะราษฎร, หน้า 236.

¹³³ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ, ครั้งที่ 8/2489," 21 ธันวาคม 2489.

การต่ออายุการจดทะเบียนออกไป ซึ่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวฝ่ายรัฐบาลไม่เห็นพ้องด้วย
ตั้งแต่ต้น อย่างไรก็ตามผลของการออกเสียงในที่ประชุมสภาปรากฏว่ารัฐบาลเป็นฝ่ายพ่ายแพ้
ด้วยคะแนนเสียง 25 ต่อ 33 เสียง ซึ่งการลงคะแนนเสียงในครั้งนี้นำสมาชิกพรรคเสรี
ไทยมือสมัครรับสุนทรพจน์ร่างพระราชบัญญัติด้วย การพ่ายแพ้ดังกล่าว เป็นเหตุให้พรรคประชาธิปัตย์
ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านโจมตีว่า การที่รัฐบาลแพ้คะแนนเสียงในร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับ
ในเวลาใกล้เคียงกัน รัฐบาลควรลาออกเพื่อให้ถูกต้องตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ¹³⁴ ซึ่งก่อน
หน้านั้นนายควง อภัยวงศ์ ได้เคยนำคณะรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งมาแล้วเมื่อแพ้คะแนนเสียง
ในร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2489 ของ
นายอินทร์ ภูมิพัฒน์ เพียงสองคะแนนเท่านั้น แต่รัฐบาลชุด พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวา-
สวัสดิ์ ก็มีได้ตัดสินใจนำคณะรัฐมนตรีลาออกแต่อย่างใด จึงทำให้สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์
คือนายเลียง ไชยกุล และนายสุวิชัย พันธุ์เกษมส์ กล่าวโจมตีว่า¹³⁵ "รัฐบาลแพ้โหวต
ร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับเท่ากับว่ารัฐบาลได้พ่ายแพ้ไปเสียแล้ว ความมาลาทาง
การเมืองรัฐบาลควรจะต้องลาออกจากตำแหน่ง"

สำหรับสื่อสารมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ได้วิพากษ์วิจารณ์ไปในทำนองว่าให้
รัฐบาลลาออกหรือปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเสียใหม่¹³⁶ พร้อมทั้งในสมาชิกสภาผู้แทนและสมาชิก-
พรรคสภาบางคนยังได้ทำหนังสือ เสนอให้รัฐบาลรีบดำเนินการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีโดยเร็ว
จึงเห็นได้ว่าในขณะนั้นรัฐบาลถูกโจมตีทั้งในและนอกสภาพร้อมๆกันทั้งสองทางอยู่ตลอดเวลา
อย่างไรก็ตามรัฐบาลยังคงไม่ยอมรับรู้ถึงการพ่ายแพ้เสียงสมัครรับในรัฐสภา แต่กลับทำหน้าที่
บริหารประเทศต่อไป

นอกจากปัญหาดังกล่าวข้างต้นจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ต้นตอของเสถียรภาพของรัฐบาล
อย่างหนักแล้ว ภายในคณะรัฐมนตรีเองก็เกิดเค้าแห่งความวุ่นวายขึ้นมาอีกเนื่องจากรัฐมนตรี

¹³⁴ สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร, บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2491, หน้า 269-270.

¹³⁵ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 25 ธันวาคม 2489.

¹³⁶ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 24 ธันวาคม 2489.

ในขณะรัฐบาลต้องพ้นจากตำแหน่งไป 2 คน คือ ม.ล. กวี เคชชาติวงศ์ รัฐมนตรี-
ว่าการกระทรวงคมนาคม ได้ประสูติเหตุเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2490 ในขณะที่เดิน
ทางไปตรวจเส้นทางรถไฟสายพม่า และต่อมาไม่นานนายติเรก ชัยนาม ผู้ดำรงตำแหน่ง-
รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง
โดยอ้างเหตุผลว่าได้ทำงานมานานถึง 5 สมัยรัฐบาล จึงขอยุคเพื่อให้ผู้อื่นรับหน้าที่แทนบ้าง
พร้อมกับได้กล่าวเพิ่มเติมในเวลาต่อมาว่า การลาออกจากตำแหน่งในครั้งนี้เป็นสิทธิอัน-
ชอบธรรมของตนตามรัฐธรรมนูญ มิได้มีสาเหตุมาจากความซุ่มซ่อนหมองใจกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
ในขณะรัฐบาล หรือไม่พอใจนโยบายประการหนึ่งประการใดของรัฐบาล 137 อย่างไรก็ตาม
เกี่ยวกับเหตุผลในการยื่นใบลาออกของนายติเรก ชัยนาม นั้นจะสังเกตได้ว่าอาจมีความแตก
แยกเกิดขึ้นในขณะรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดนี้ (ถึงแม้ว่านายติเรก ชัยนาม จะได้ปฏิบัติในเวลา
ต่อมาก็ตาม) เพราะการอ้างว่าได้ทำงานมาเป็นเวลาถึง 5 สมัยรัฐบาลและต้องการให้ผู้อื่น
ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนนั้น แม้จะเป็นการกล่าวอ้างที่สมเหตุสมผลอยู่ก็ตาม แต่คำอ้างถึงช่วง
เวลาและสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นแล้ว เหตุผลที่กล่าวอ้างมานั้นว่าลดน้ำหนักไปมาก 138

การลาออกของนายติเรก ชัยนาม นั้นรัฐบาลมิได้คาดคิดมาก่อน แต่การที่
นายติเรก ชัยนาม ดำรงตำแหน่งสำคัญในขณะรัฐบาลถึงสองตำแหน่ง คือตำแหน่งรองนายก-
รัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อ-
เสถียรภาพของรัฐบาลอย่างมาก 139 เพราะอาจทำให้ประชาชนโดยทั่วไปเข้าใจว่าเกิดความ
ขัดแย้งภายในขณะรัฐบาล ตลอดจนอาจมีผลต่อความเข้าใจของต่างประเทศด้วย คืออาจเข้าใจ
ว่านายติเรก ชัยนาม ไม่เห็นชอบด้วยกับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลบางประการจึงไม่ยอม
ปฏิบัติงานต่อไป ลักษณะดังกล่าวอาจเป็นผลทำให้รัฐบาลต้องลาออกตามไปด้วย ดังนั้นการ
ลาออกของนายติเรก ชัยนาม จึงเป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลพยายามยับยั้งและหาทางออกที่

137 หนังสือพิมพ์ไทยราษฎร์ ฉบับประจำวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2490 และ

หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2490

138 หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2490

139 หนังสือพิมพ์ไทยราษฎร์ ฉบับประจำวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2490

เหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อน

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาว่าควรจะทำเนิการอย่างไรต่อไป พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี เสนอให้ปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่เป็นรัฐบาลผสมโดยร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้าน โดยชี้แจงเหตุผลว่า หากฝ่ายค้านยินยอมร่วมรัฐบาลแล้วการวิพากษ์วิจารณ์หรือการโจมตีการบริหารงานของรัฐบาลคงจะหมดปัญหาไป ซึ่งนับว่าจะทำให้รัฐบาลอยู่ในตำแหน่งได้ยาวนานยิ่งขึ้น¹⁴⁰ อย่างไรก็ตามข้อเสนอของ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีปรากฏว่าไม่มีผู้ใดสนับสนุนด้วย เพราะต่างมีความเห็นว่าจะร่วมมือกับพรรคประชาธิปัตย์ไม่ได้ ด้วยเหตุดังกล่าว พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ จึงได้ขอร้องให้นายติเรก ชัยนาม ย้ายการลาออกไว้ชั่วคราวโดยขอให้ นายปรีดี พนมยงค์ กลับมาจากต่างประเทศเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อมิให้ฝ่ายค้านเห็นว่าเกิดความแตกแยกในคณะรัฐมนตรี แต่นายติเรก ชัยนาม ก็ยืนยันที่จะขอลาออกตามที่ได้ยื่นหนังสือเอาไว้แล้ว¹⁴¹

การดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ความตึงเครียดทางการเมืองครั้งนี้ ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไม่อาจตัดสินใจดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เด็ดขาดลงไปได้ เพราะรัฐมนตรีหลายคนยังต้องการรอคอยให้นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับจากต่างประเทศเสียก่อน เพื่อให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้วางแผนทางการเมืองต่อไป ดังข้อเสนอของนายเคียนบุณนาค ที่ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า "เราเป็นรัฐบาลก็โดยเชื่ออาจารย์ ผมถือว่าเป็นสิ่งผูกมัดเป็นความมั่นที่ให้แก่ท่านไว้"¹⁴² ซึ่งในที่สุดที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงลงมติให้รอคอยนายปรีดี พนมยงค์ กลับจากต่างประเทศเสียก่อน (นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2490) ต่อจากนั้นจึงจะตัดสินใจว่าจะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีหรือขอลาออกทั้งคณะสำหรับกรณีของนายติเรก ชัยนาม นั้นที่ประชุมได้ลงมติอนุมัติให้พ้นจากตำแหน่งไปตามความ-

¹⁴⁰ สำนักงาน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 80/2490," 5 กุมภาพันธ์ 2490.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน.

ประสงค์

ถึงแม้จะได้มีการประชุมปรึกษาหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีแล้วก็ตาม พรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญก็ได้จัดประชุมเพื่อพิจารณาในเรื่องนี้อีกที่เป็นกรณีพิเศษ¹⁴³ โดย พ.ศ. สหเวก นิรันดร ได้เสนอว่าควรจะมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีและแต่งตั้งรัฐมนตรีใน ตำแหน่งที่ว่างลง 2 ตำแหน่งในทันทีโดยไม่ต้องรอให้นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับมา เสียก่อน เพราะในสภาพของสถานการณ์ทางการเมืองเช่นนี้ไม่ควรจะรออะไรทั้งสิ้น และการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีก็ควรขอความร่วมมือจากพรรคประชาธิปไตย ตัวตนปรากฏว่าพรรค- ประชาธิปไตยหลายคนจัดได้ว่ามีความเหมาะสมกับตำแหน่งรัฐมนตรีที่ว่างลง โดยเฉพาะ นายควง อภัยวงศ์ นั้นเหมาะสมกับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมที่สุด ด้วยเคย ดำรงตำแหน่งนี้มาแล้วในอดีต และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช รองหัวหน้าพรรคประชาธิปไตย ก็เหมาะสมกับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพราะบุคคลผู้นี้จัดได้ว่า เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีสำหรับวงการต่างประเทศ ดังนั้นการจะเชิญพรรคประชาธิปไตยเข้าร่วม ในคณะรัฐบาลก็ควรจะพิจารณาบุคคลทั้งสองนี้ก่อนบุคคลอื่น¹⁴⁴ อย่างไรก็ตามปรากฏว่าข้อเสนอ ของนายสหเวก นิรันดร ไม่ได้ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกของพรรคการเมืองทั้งสองเท่าที่ควร เพราะเสียงส่วนใหญ่ยังคงต้องการรอคอยให้นายปรีดี พนมยงค์ กลับมาจากต่างประเทศเสียก่อน

ในขณะที่มีเสียงเรียกร้องจากบุคคลหลายฝ่ายให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีหรือไม่ก็ ลาออกจากตำแหน่งทั้งหมด แต่รัฐบาลชุด พล.ร.ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ กลับไม่อาจ ตัดสินใจดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดด้วยตัวเองได้ โดยอย่างเหตุผลประการเดียวคือ จำเป็น ต้องรอคอยการเดินทางกลับจากต่างประเทศของนายปรีดี พนมยงค์ เหตุผลข้อนี้จึงเป็นการ พิสูจน์ให้เห็นว่ารัฐบาลตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ โดยสิ้นเชิง¹⁴⁵ อย่างไรก็ตามในที่สุดรัฐบาลชุด พล.ร.ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็ได้แก้ปัญหาเฉพาะหน้า เกี่ยวกับตำแหน่งรัฐมนตรีที่ว่างลง 2 ตำแหน่ง โดย พล.ร.ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์

¹⁴³ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 9 กุมภาพันธ์ 2490

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁵ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 14 กุมภาพันธ์ 2490.

นายกรัฐมนตรีรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเสียเอง ส่วนตำแหน่ง - รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ได้มอบหมายให้นายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ ซึ่งดำรงตำแหน่ง - รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมอยู่แล้ว รับผิดชอบไป 146

การเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีที่ว่างลง 2 ตำแหน่งโดยบุคคลในคณะรัฐบาลก็เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ผ่านพ้นไปก่อน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้รับการวิพากษ์ - วิจารณ์ว่า "รัฐบาลยังคงอยู่ หิ้งๆที่ควรจะไป" 147 เพราะแม้แต่นายกรัฐมนตรีเองก็ได้ให้ ข่าวค่อนข้างลับสนกล่าวคือ บางครั้งก็บอกว่ารัฐบาลจะลาออกหรือไม่ก็ปรับปรุงคณะรัฐมนตรี 148 แต่ในบางครั้งก็ปฏิเสธว่ามีได้ตัดสินใจเช่นนี้ เพียงแต่ต้องการรอดูสถานการณ์ไปก่อนว่าควร จะเปลี่ยนแปลงสิ่งใดภายในคณะรัฐบาลหรือไม่ 149 การแถลงข่าวกลับไปกลับมาเช่นนี้ทำให้สังเกต ได้ว่ารัฐบาลพลเรือนชุดนี้ไม่มีจุดยืนที่แน่นอน ทั้งนี้เพราะเกิดความแตกแยกขึ้นในบรรดาสมาชิก พรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล

ความแตกแยกในบรรดามักการเมืองฝ่ายค้าน

ในขณะที่เกิดความแตกแยกในบรรดาสมาชิกพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล ถึงกับทำให้ สมาชิกจำนวนหนึ่งแยกตัว ออกมาตั้ง เป็นพรรคการเมืองใหม่ 150 นั้นนับว่าเป็นสภาพที่ทำให้ พรรคฝ่ายค้านคือพรรคประชาธิปัตย์เป็นฝ่ายได้เปรียบในสถานการณ์ทางการเมือง และมีโอกาส เข้าไปจัดตั้งรัฐบาลมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่พรรคประชาธิปัตย์ได้เตรียมการและรวบรวม ข้อมูลต่างๆเพื่อนำมาอภิปรายซักฟอกรัฐบาล เพราะได้พิจารณาถึงความสำคัญที่ว่าหาก - พรรคประชาธิปัตย์เสนอข้อติเปิดอภิปรายทั่วไปอาจจะ เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคณะรัฐบาล

146 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 14 กุมภาพันธ์ 2490

147 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 19 กุมภาพันธ์ 2490

148 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันที 15 กุมภาพันธ์ 2490

149 เรื่องเดียวกัน

150 สมุหฯ สุรชกษะ, 26 การปฏิวัติและรัฐประหารสมัย 2089-2507, หน้า

ชุด พ.ล.ร. ค. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้มาก อย่างไรก็ตามในที่สุดแล้วพรรคประชาธิปัตย์ ก็ไม่สามารถเข้าไปจัดการกับสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อฝ่ายตนได้ ทั้งนี้เพราะในขณะที่ พรรคประชาธิปัตย์กำลัง เตรียมแผนการเพื่อดำเนินการตั้งกล่าวอยู่นั้น ก็ได้เกิดกรณีขัดแย้งขึ้น ในบรรดาสมาชิกของพรรค กล่าวคือ นายเลียง ไชยกาล ไม่พอใจมติของพรรคที่จะส่ง บุคคลที่ตนไม่เห็นด้วยเข้าสมัครรับเลือกตั้งซ่อมในตำแหน่งสมาชิกสภาซึ่งนายติเรก ชัยนาม ได้ลาออกจากสมาชิกภาพ พรรคประชาธิปัตย์ได้ลงมติให้ส่งนายอรุณ พันธุ์พัก ซึ่งเคยเพิ่ คະແນນເລິງຕໍ່ນາຍຕີເຣກ ຈັຍນາມ ເພິງເລິກນ້ອຍຄິງກັນມີເຣື່ອງພ້ອງຣ່ອງຕໍ່ສາລາວ່າການເລິກຕັ້ງ ໄມ່ບຣິສຸທຸດ ຈຶ່ງຄຶດວາມຍັງຄອງຜູ້ເພິ່ນຈະເສິ່ງຈັ້ນ ນາຍຕີເຣກ ຈັຍນາມ ກໍໄດ້ລາອອກຈາກສາມາຊິກພາບ ເລິງຄ່ອນ ¹⁵¹ ພຣຣດພຣະຊາຕິປັດຍໄດ້ລຸ່ມຕີຈະ ສ່ງນາຍອຣຸນ ພັນຣຸທັກ ເຂ້າຊິງຊັຍອີກຄຣິ່ງເພິ່ງ ເພິ່ງ ເປັນການທຣສອບວາມນິເຣເຊຍຂອງພຣະຊາຊນ ແລະ ເປັນການພິສູ່ຈົນວ່າຜລການເລິກຕັ້ງຄຣວາທີ່ແລ້ວ ນາຍອຣຸນ ພັນຣຸທັກ ເພິ່ງຄະແນນນາຍຕີເຣກ ຈັຍນາມ ຈຣິງຫຣືອໄມ່ ແຕ່ນາຍເລິງ ໄຊຍຄາລ ໄມ່ເຫັນ ຕົວທີ່ຈະໄດ້ສ່ງນາຍອຣຸນ ພັນຣຸທັກ ເປັນຕົວແທນພຣດພຣະຊາຕິປັດຍ ຕົວຜູ້ວາມຕ້ອງການທີ່ຈະໄດ້ ພຣດພຣະຊາຕິປັດຍສ່ງ ພ. ຄ. ຄ. ເຜືອນ ທອງຣົວ ອຕິດຜູ້ກຳກັບການຕຳຣວຈເພິ່ງເກ່າຂອງຕນເຂ້າ ຊິງຊັຍໃນການເລິກຕັ້ງຊ່ອມຄຣິ່ງນີ້ ເຣື່ອງນີ້ໄດ້ເກິດການໄດ້ເດິງກັນພາຍໃນພຣດ ແນ່ນາຍເລິງ ໄຊຍຄາລ ຈະຍິນຍອມໄດ້ພຣດສ່ງບຸຄຄທັງສ່ອງຄນ ແຕ່ພິພຣະຊຸມພຣດພຣະຊາຕິປັດຍກໍຍັງຄງຍິນຍິນ ທີ່ຈະໄດ້ສ່ງນາຍອຣຸນ ພັນຣຸທັກ ເພິ່ງຄນເຕີຍວ ເມື່ອໄມ່ອາຈຄລຸ່ງກັນໄດ້ເຊັ່ນນີ້ ນາຍເລິງ ໄຊຍຄາລ ຈຶ່ງຂອດອນຕົວອອກຈາກພຣດດ້ວຍເຫຸຸຜລວ່າ "ຕ້ອງຣັກຊາຕຳພຸດຂອງຕນທີ່ຈະຊັຍ ພ. ຄ. ຄ. ເຜືອນ ທອງຣົວ ໄດ້ເຂ້າສາມັຄຣຣັບເລິກຕັ້ງ ເມື່ອທີ່ພິພຣະຊຸມພຣດໄມ່ເຫັນຕົວທີ່ຈະສ່ງ ພ. ຄ. ຄ. ເຜືອນ ທອງຣົວ ໃນນາມພຣດພຣະຊາຕິປັດຍ ຕນຈຶ່ງຕ້ອງຂອລາອອກຈາກພຣດເພິ່ງຈະໄດ້ສັນນິສຸນ ພ. ຄ. ຄ. ເຜືອນໄດ້ອ່າຍເຕັມທີ່" ¹⁵²

นายเลียง ไชยกาล ได้ยื่นหนังสือขอลาออกจากสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2490 และได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่คือ "พรรคประชาชน" ¹⁵³

¹⁵¹ หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ ฉบับประจำวันที 19 พฤษภาคม 2490

¹⁵² เรื่องเดียวกัน.

¹⁵³ สุบุตร สุรักชยะ, 26 การปฏิวัติและรัฐประหารสมัย 2089-2507, หน้า

ครั้งนี้เพื่อสนับสนุนให้ พ. ค. ค. เดือน ทองธวิ ไคลงสมัครรับเลือกตั้ง การลาออกของนายเลียง ไซยกาล ในครั้งนี้นับว่ามีผลกระทบกระเทือนต่อฐานะของพรรคประชาธิปัตย์โดยตรง เพราะ นายเลียง ไซยกาล ไม่ได้ลาออกเพียงคนเดียวเท่านั้น แต่ยังมีสมาชิกพรรคคนอื่นๆ ที่ให้การสนับสนุนนายเลียง ไซยกาล อีกจำนวน 15 คนขอลาออกไปตั้งพรรคการเมืองใหม่ใน ครั้งนี้ด้วย ดังมรราชชื่อต่อไปนี้คือ 154

1. นายเลียง ไซยกาล	ตำแหน่งหัวหน้าพรรค
2. นายสวัสดิ์ คำประกอบ	ตำแหน่งเลขาธิการพรรค
3. นายประสิทธิ์ ชูพินิจ	สมาชิกพรรค
4. นายสังคม ริมทอง	"
5. ร. ค. ห. สงกรานต์ อุตมศิลป์	"
6. นายอรัญ ราษฎร์นันท	"
7. นายวงศ์ ไซยสุวรรณ	"
8. นายอุตร วัฒนายนท์	"
9. นายจำลอง ธนะโสภณ	"
10. นายประสิทธิ์ บุญญาภิรมย์	"
11. นายสุพรรณ สืบสิทธิ์	"
12. นายสุริย ไรวา	"
13. นายอิน สิบนุการ	"
14. นายเชื้อ สนั่นเมือง	"
15. นายทองอินทร์ นังพรานนท์	"
16. ชูนชจิตสารกรรม	" 155

154 เรื่องเดียวกัน, หน้า 371-374.

155 นอกจากบรรดาสมาชิกดังกล่าวแล้ว ก็ได้มีสมาชิกจากพรรคสหชีพและพรรคแนว-
รัฐธรรมนูมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกอีกจำนวนหนึ่ง อาทิ นายวิเชียร บำรุงพาณิชย์.
ขุนชำนาญสุสาส์น. นายพร มวางค์. พ. ค. อ. พันธุ์ นิลวัฒนานนท์. หลวงอรรดพรพิศาล.
นายมงคล รัตนวิจิตร. นายผล ศิลารัตน์. โปรตุล เรื่องเดียวกัน, หน้า 372.

ความแตกแยกของสมาชิกพรรคประชาธิปไตยครั้งนี้ ย่อมเป็นผลให้เสียงสนับสนุนของพรรคในสภาอ่อนกำลังลงไปมาก และในทางตรงกันข้ามการแตกแยกของสมาชิกในพรรคร่วมรัฐบาลทั้งสอง ก็เป็นผลให้ฐานะของรัฐบาลพลเรือนเสื่อมคลอลงไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสภาพของรัฐบาลพลเรือนภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489 ซึ่งมุ่งสร้างฐานสนับสนุนแต่เฉพาะในรัฐสภาเป็นหลัก โดมิได้คิดสร้างมวลชนให้เป็นฐานรองรับอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง ไม่มีความเป็นเอกภาพและเกิดความไร้เสถียรภาพอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าการแสวงหาความร่วมมือทางการเมืองมีอยู่เฉพาะในกลุ่มนักการเมืองด้วยกันเองเท่านั้น ประชาชนหาได้เข้าไปมีส่วนร่วมไม่ ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกแยกได้ง่าย ดังจะเห็นได้จากในช่วงเวลาที่เป็นอยู่ ความแตกแยกได้เกิดขึ้นในบรรดานักการเมืองฝ่ายพลเรือนที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความแตกแยกระหว่างผู้นำพลเรือนแต่ละฝ่าย หรือแม้แต่ความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองฝ่ายเดียวกัน สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนี้จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้นำทางทหารซึ่งถูกผู้นำฝ่ายพลเรือนจัดอำนาจมาตั้งแต่ต้น ได้กลับเข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองไทยอีกครั้งหนึ่ง

ความเคลื่อนไหวของจอมพล ป พิบูลสงคราม ที่จะกลับเข้ามามีบทบาททางการเมือง และการก่อการรัฐประหาร พุทธศักราช 2490

ภายหลังที่พ้นจากคดีอาชญากรรมสงคราม จอมพล ป พิบูลสงคราม ก็ได้ใช้ชีวิตเงียบๆ อยู่ระยะเวลาหนึ่ง ครั้นถึงต้นปี พ.ศ. 2490 จึงมีความคิดที่จะกลับเข้าสู่การเมืองอีกครั้งหนึ่ง โดยริเริ่มที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น ในเรื่องนี้จอมพล ป พิบูลสงคราม ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่า "ลองกลับมาเล่นการเมืองคู่อีกที ผมจะตั้งพรรคการเมืองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ขณะนี้กำลังศึกษาอยู่ว่า พรรคการเมืองเขาเริ่มตั้งกันอย่างไร ผมพยายามทำตามแบบของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ" ¹⁵⁶

ต่อมาจอมพล ป พิบูลสงคราม ก็ได้ตั้งพรรคการเมืองขึ้นมีชื่อว่า "พรรคธรรมาธิปไตย" มีนโยบายแนวอนุรักษนิยม โดยมอบหมายให้หลวงวิจิตรวาทการดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค ¹⁵⁷

¹⁵⁶ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ฉบับประจำวันที 25 มีนาคม 2490

¹⁵⁷ หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 24 มีนาคม 2490

จอมพล ป พิบูลสงคราม ได้ให้เหตุผลในการกลับมาเล่นการเมืองในครั้งนี้ว่า 158

. . . ผมปฏิเสธไม่เล่นการเมืองตอนแรกนั้นเป็นเพราะผมเบื่อหน้าหลายตาอย่าง ผม ขอมรับว่าผมเสียจากลาตั้งและกลับคำพูด เพราะตั้งแต่ผมลาออกจากวงการเมืองแล้วผมก็ยังถูกตา ฝ่ายตรงข้ามต้องการให้ผมจมลง ผมเคยไปปรึกษาหลวงในหนังสือพิมพ์ว่าจะไม่ขอกลับและเกี่ยวข้องกับการเมืองอีก เพื่อเขาจะได้ตามผลตกลงไปบ้าง แต่เขาไม่วางท่า ผม เขาค่าผมมาตลอดเวลา 3 ปี เช่นเขาค่าผมด้วยเรื่องเงิน 83 ล้านบาท เขาหาว่าผมเอาเงินไปใช้จ่ายผมเพื่อส่วนตัว และอะไรอีกหลายอย่าง . . . ผมคิดว่าจะรีวิวงานที่ผมทำมาแล้วแสดงแก่ประชาชน ให้ประชาชนวินิจฉัย เพราะเหตุนี้ผมจึงต้องกลับมาเล่นการเมืองอีก

การประกาศตัวกลับมาเล่นการเมืองของจอมพล ป พิบูลสงคราม ในครั้งนี้ทำให้เกิดปฏิกิริยาจากฝ่ายรัฐบาลพลเรือนทันที โดยเฉพาะพรรคสหชีพถึงกับกล่าวปราศรัยต่อต้านและประณามจอมพล ป พิบูลสงคราม ที่สามหลวง นอกจากนี้ยังหาทางกีดกันมิให้จอมพล ป พิบูลสงคราม เข้าเป็นสมาชิกพรรคสภาและสมาชิกสภาผู้แทนทุกวิธีทาง 159 อย่างไรก็ตามการที่รัฐบาลพลเรือนได้ดำเนินการต่อต้านและขัดขวางมิให้จอมพล ป พิบูลสงคราม กลับเข้ามาขีปนบาหนทางการเมืองนั้น การดำเนินการดังกล่าวนี้มิได้เป็นผลในทางปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลพลเรือนซึ่งมุ่งแสวงหาฐานสนับสนุนแต่เฉพาะในรัฐสภา โดยมิได้คิดสร้างมวลชนให้เป็นฐานรองรับอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง เกิดความแตกแยกกันขึ้นทั้งในระหว่างผู้นำพลเรือนที่สำคัญที่มีนายปรีดี พนมยงค์ และนายควง อภัยวงศ์ เป็นแกนนำของแต่ละฝ่าย และในบรรดานักการเมืองฝ่ายเดียวกันเอง จึงทำให้ฐานสนับสนุนในรัฐสภาของรัฐบาลพลเรือนขาดเอกภาพที่จะดำเนินการต่อต้านจอมพล ป พิบูลสงคราม อย่างแท้จริง ดังจะสังเกตได้จากพรรคประชาธิปัตย์มิได้แสดงความรู้สึกร่วมด้วยกับการต่อต้านการกลับสู่วงการเมืองอีกครั้งหนึ่งของจอมพล ป พิบูลสงคราม ทั้งนี้ นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ก็เป็นผู้นำพลเรือนที่สำคัญคนหนึ่งที่มีบทบาทในการขจัดอิทธิพลและอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป พิบูลสงคราม มาก่อน

158 เรื่องเดียวกัน

159 หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 2 เมษายน 2490

เมื่อรัฐบาลพลเรือนเอกภาพในการดำเนินการดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลพลเรือน
 ตกอยู่ในสภาพของความไร้เสถียรภาพทางการเมืองอย่างแท้จริง สภาพเหตุการณ์ทางการเมือง
 เช่นนี้จึงก่อให้เกิดข่าวลือในหน้าหนังสือพิมพ์ว่าจะมีนายทหารนอกประจำการที่ให้การสนับสนุน
 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก่อการรัฐประหารขึ้น 160 ซึ่งในความเป็นจริงข่าวดังกล่าวนี้ว่า
 มีความเป็นไปได้สูง เพราะเสถียรภาพของรัฐบาลพลเรือนชุด พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์
 ขณะนั้นเสื่อมโทรมอย่างยิ่งจนไม่น่าไว้วางใจ แต่ถึงกระนั้น พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์
 นายกรัฐมนตรี ก็มิได้วิตกกังวลแต่อย่างใด เพราะมีความเชื่อมั่นในเสถียรภาพสนับสนุนจากบรรดา
 นักการเมืองที่สนับสนุนรัฐบาลพลเรือนในรัฐสภา อีกหนึ่งยังมีความเชื่อมั่นในคำสั่งสัญญาของ
 พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส 161 ผู้บัญชาการทหารบก ที่ได้เคยให้คำมั่นแก่ พล.ร.ต.ถวัลย์
 ธำรงนาวาสวัสดิ์ ว่าเรื่องปฏิวัติไม่ปล่อยไว้เป็นหน้าที่ของตนเอง ซึ่งเรื่องนี้ พล.ร.ต.
 ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้เปิดเผยภายหลังที่ได้หนีการรัฐประหารไปอยู่ที่ฐานทัพเรือสัตหีบว่า
 " . . . เห็นเขาคูยว่า เขานี้แหละผู้บัญชาการทหารบก ถ้าทหารบกปฏิวัติกันก็ให้ข้ามศพเขา
 ไป" 162 นอกจากนี้ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ยังได้ให้ทรรศนะส่วนตัวกับ
 เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย นายเอควิน สแตนตัน ซึ่งได้เข้าพบปะเพื่อ
 สอบถามนายกรัฐมนตรีก่อนที่ข่าวลือจะมีการรัฐประหาร โดยให้ความมั่นใจว่า "ท่านทูต
 ผู้บัญชาการทหารบกและฝ่ายตำรวจอยู่กับข้าพเจ้า อีกทั้งข้าพเจ้ายังมีกองทัพอากาศอยู่ในกระเป๋" 163
 และต่อมาเมื่อนักข่าวได้สัมภาษณ์ถึงความรู้สึกเกี่ยวกับข่าวจะมีการก่อการรัฐประหารเกิดขึ้น

160 หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ฉบับประจำวันที 11 กรกฎาคม 2490

161 นอกจากจะดำรงตำแหน่งยศพลเอกในฐนะผู้บัญชาการทหารบกแล้ว ในสมัยที่
 ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจยังได้รับยศพลตำรวจเอกอีกด้วย

162 เทพวิบูล นุชเกษม, "ครั้งหนึ่งเมื่อผมไม่มีพู่สาจะอาศัย", ประชาชาติ

5 (ตุลาคม-พฤศจิกายน 2513): 45.

163 Edwin F. Stanton, Brief Authority, (London: Robert Hall Limited, 1957), P.207.

พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ตอบเป็นเชิงหยอกล้อกับนักข่าวว่า "กำลังนอนรอคอยอยู่ที่บ้าน ไม่เห็นมีการปฏิวัติ" ¹⁶⁴ การที่ตอบไปเช่นนี้เพราะ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ประเมินความสนับสนุนที่มีต่อรัฐบาลมากเกินไป เพราะในความเป็นจริงแล้ว แม้แต่อธิบดีกรมตำรวจคือ พล.ร.ต. หลวงสังวรณ์ สุวรรณชีพ ซึ่งรัฐบาลมีความมั่นใจว่าจะช่วยป้องกันการรัฐประหารมิให้เกิดขึ้น ก็ไต่ถามตัวเป็นกลางเสียแล้ว โดย พล.ร.ต. หลวงสังวรณ์ สุวรรณชีพ ได้กล่าวกับ ร.ต.อ. เดียม ชัยรงค์ เมื่อไปขออนุมัติจับผู้ต้องสงสัยว่าจะทำการรัฐประหารตามการสืบทราบของสันติบาลว่า ¹⁶⁵

... เราเป็นข้าราชการประจำ ไม่เกี่ยวกับข้าราชการการเมือง ทหาร เขาจะยึดอำนาจก็เพื่อเปลี่ยนตัวพวกนักการเมือง เราก็ไม่เกี่ยวข้องด้วย จะเปลี่ยนแปลงสักก็รัฐบาลเราก็คงเป็นข้าราชการประจำ ผมได้ออกคำสั่งประจำไว้แล้วว่าหากเกิดการยึดอำนาจขึ้นก็ให้ตำรวจอยู่เฉยๆ ผมได้บอกหลวงสังวรณ์รองอธิบดีให้ทราบไว้แล้ว หากกรมตำรวจทหารก็เช่นกัน ผมได้ออกคำสั่งประจำไว้แล้วว่าให้ตำรวจทุกคนเข้าประจำการกรมกองเฉยๆ

จากคำกล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่าแม้แต่ข้าราชการประจำเองก็ยังไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาล โดยเฉพาะข้าราชการประจำในตำแหน่งสำคัญ และการที่รัฐบาลไม่สอบสวนข่าวลือให้รอบคอบ แต่กลับปล่อยปละละเลยจึงเท่ากับรัฐบาล พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ประเมินสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นเข้าข้างฝ่ายตนเองมากเกินไป อย่างไรก็ตาม แม่แต่นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้นำพลเรือนที่สำคัญที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลชุด พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ อย่างเข้มแข็ง ก็ได้รับทราบข่าวลือเกี่ยวกับการก่อการรัฐประหารเช่นกัน ¹⁶⁶ แต่นายปรีดี พนมยงค์ ก็ไม่วิตกเพราะเชื่อมั่นในความสนับสนุนของสมาชิกพรรค

¹⁶⁴ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ฉบับประจำวันที่ 11 กรกฎาคม 2490

¹⁶⁵ เดียม ชัยรงค์, มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2501), หน้า 559.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 560.

ฝ่ายรัฐบาล และอำนาจของ พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก ประกอบกับ การที่ได้รับทราบมาว่าผู้คิดทำการรัฐประหารในครั้งนี้เป็นนายทหารนอกประจำการแทบทั้งสิ้น แต่แล้วในที่สุดการรัฐประหารก็เกิดขึ้น เมื่อบุคคลหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทหารนอกประจำ การ อันประกอบด้วยบุคคลที่สำคัญๆคือ พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ. นาวาอากาศเอก กาจ กาจสงคราม. พ.อ. สวัสดิ์ สวัสดิ์เกียรติ. พ.ท. กำน ภูมิเวท. พ.อ. เผ่า ศรียานนท์. พ.อ. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ฯลฯ เข้าทำการยึดอำนาจกลับคืนมาจากรัฐบาลพลเรือนเป็นผลสำเร็จ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490¹⁶⁷ โดยคณะผู้ก่อการรัฐประหารได้กล่าวอ้างถึงเหตุผลของ ความจำเป็นที่จะต้องโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนชุด พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ว่า¹⁶⁸

1. รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอันเนื่องมาจากการขาด แคลนเครื่องอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวไทย
2. รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขสภาวะเศรษฐกิจที่เสื่อมโทรมหลังสงครามโลก อันเป็น เหตุให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ และสินค้ามีราคาแพง
3. รัฐบาลไร้ประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ
4. รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยภายในประเทศ
5. รัฐบาลไม่สามารถคลี่คลายกรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
6. ประชาชนเสื่อมความนิยมในการบริหารงานของรัฐบาล และปัญหาคอรัปชั่น

การก่อการรัฐประหารในครั้ง นี้ จะเห็นได้ว่าคณะผู้ก่อการได้เลือกโอกาสของสถานการณ์ ทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติการของฝ่ายตนได้อย่างเหมาะสม เพราะได้กล่าวมา แล้วว่า การที่รัฐบาลพลเรือนมุ่งสร้างฐานสนับสนุนทางการเมืองแค่เฉพาะในรัฐสภา ทำให้ จำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือทางการเมืองแค่เฉพาะในกลุ่มนักการเมืองด้วยกันเองแต่เพียง กลุ่มเดียว โดยมิได้คำนึงถึงความร่วมมือหรือการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองจากมวลชน แต่อย่างใด เมื่อเป็นเช่นนี้เมื่อปรากฏว่าผลประโยชน์ของบรรดานักการเมืองขัดกัน ความ

¹⁶⁷ สุจิน คัมภีร์กุล, รัฐประหาร พ.ศ. 2490, หน้า 1.

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-36.

ขัดแย้งและแตกแยกจึงเกิดขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าในขณะที่รัฐบาลพลเรือนได้เกิดความแตกแยกกันขึ้นในระหว่างผู้นำพลเรือนที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความแตกแยกที่แสดงออกโดยการต่อสู้กันด้วยพรรคการเมือง ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนผู้นำแต่ละฝ่าย และพยายามแสวงหาโอกาสในการขจัดอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่เสมอ หรือแม้แต่ความขัดแย้งและแตกแยกในระหว่างนักการเมืองฝ่ายเดียวกันเอง สถานการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับประชาชนขึ้นในลักษณะแผ่ขยายกว้างออกไป ดังนั้นรัฐบาลพลเรือนจึงเกิดความไร้เสถียรภาพ สภาพดังกล่าวจึงเปิดโอกาสให้นายทหารนอกประจำการกลุ่มหนึ่งให้การสนับสนุนจอมพล ป.พิบูลสงคราม สามารถก่อการรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลพลเรือนได้อย่างง่ายดาย อีกประการหนึ่งการก่อการรัฐประหารในครั้งนี้ในส่วนของความรู้สึกของประชาชนโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่ามิได้มีปฏิริยาต่อการสิ้นสุดอำนาจของรัฐบาลพลเรือนแต่อย่างใด ทั้งนี้เห็นเพราะว่ารัฐบาลพลเรือนไม่พยายามสร้างมวลชนให้เป็นฐานสนับสนุนทางการเมือง โดยการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง ดังนั้นการที่จะให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดความรู้สึกว่ารัฐบาลพลเรือนเป็นสถาบันตัวแทนเจตจำนงคามระบอบประชาธิปไตยจึงเกิดขึ้นได้ยาก รัฐบาลพลเรือนจึงประสบความล้มเหลวอย่างง่ายดายในที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย